

ASKO KORPELA:

Kansantaloutemme peruspiirteet

Kirjan tarkoituksena on antaa pelkistetty mutta selvä-
piirteinen kuva Suomen kansantaloudesta.
Kysynnän ja tarjonnan riippuvuussuhteet,
yritys ja yrittäjäyys, ulkomaankauppa ja rahatalous
sekä suhdannevaihtelut ovat tarkastelussa keskeisimpiä.
Näitä kaikkia on käsitelty runsain esimerkein;
käsitteellisen esityksen tueksi on liitetty nimenomaan
Suomen kansantaloudesta saatua kokemuseräistä tietoa.

90-665 845, 495 132

Ovh. 6 mk

Kansalaiskasvatuksen Keskus

90-631 924

Kansantaloutemme peruspiirteet

ASKO KORPELA

SISÄLLYS

1 KANSANTALouden KIERTOKULKU	7
1 Kuluttaja, yrittäjä ja talouselämä	7
2 Hyödykkeiden kierto kansantaloudessa	8
3 Rahan kiertokulku	10
2 SUOMEN KANSANTALOUS	13
1 Kokonaiskysyntä	14
2 Kokonaistarjonta	21
3 Kansantuotos ja kansantulo	26
3 TULOT JA KYSYNTÄ	32
1 Tulot ja kulutus	33
2 Säästäminen ja pääomanmuodostus	36
4 TUOTANTO JA TULOJEN SYNTY	41
1 Tuotanto ja tuotannon tekijät	41
2 Tulojen syntyminen	48
5 HINTA, YRITYS JA KILPAILU	59
1 Kysyntä, tarjonta ja hinta	59
2 Yrityksen kustannukset ja hinta	63
3 Yritysten välinen kilpailu	70
6 ULKOMAANKAUPPA JA RAHATALOUS	74
1 Miksi käymme ulkomaankauppaa?	74
2 Rahataloutemme perusta	76
7 TALOUDELLISET VAIHTELUT JA KASVU	81
1 Taloudelliset vaihtelut	82
2 Elintaso ja taloudellinen kasvu	84

KANSANTUOTOS JA KANSANTULO

2.3 KANSANTUOTOS JA KANSANTULO

Mikä on se mitta, jolla kansantalouden kokonaissuoritus mitataan? Se on kansantuoto. Jos asiaa tarkastellaan hieman eri näkökulmasta: kansantulo. Näiden kahden tärkeän käsitteen sisältö on tässä selvittää ennen kuin siirrytään tarkastelemaan kansantalouden toimintaa. Bruttokansantuoto on yleisesti käytetty mitta, kun verrataan elintasoa eri ajankautina tai eri maissa. Lopuksi tarkastellaankin Suomen kansantuotoksen viimeaikaisista kehitystä ja todetaan Suomen asema kansainvälisessä tulovertillassa.

Kansantuotos on elintason mitta

KANSANTULOKÄSITTEET

Kansantulo on välttämätön käsite sellaisten suurten ongelmien kuin työllisyyden, inflaation ja kasvun ymmärtämiseksi. Kuviosta 2.1 saadaan selville eri kansantulokäsitteet.

1. **Bruttokansantuoto (BKT).** Lähtökohtana on kansantalouden kokonaistuotannon arvo vuoden 1967 aikana. Tämä on bruttokansantuoto. Sen kolme tärkeintä osaa käytön mu-

Kansantulokäsitteistä toiseen

Kuvio 2.1

ASKO KORPELA

Kansantaloutemme peruspiirteet

KAHDEKSAS PAINOS

TALOUSTEOS KY
HELSINKI

ISBN 951-9061-13-4

Taloudellisen tiedon
vuoden julkaisu

Päällys: Markku Reunanen

TOISEN PAINOKSEN LUKIJALLE

Tämä kirjanen on lyhennetty ja kolmas korjattu laitos vuonna 1967 ilmestyneestä taloudellisen tiedon vuoden julkaisusta 'Kansantalous – osat ja kokonaisuus'. Koska mainittua teosta käytettiin oppikirjana sekä korkeakouluissa että vapaamuotoisessa kurssitoiminnassa, oli tarkoituksenmukaista toimittaa erikseen korkeakoulu- ja opisto-käyttöön sopiva laitos 'Kansantaloutemme osat ja kokonaisuus' ja erikseen kurssitoimintaan sopiva 'Kansantaloutemme peruspiirteet'. Tämä kirjanen.

Tästä kirjasta on jätetty pois perusteellisempaan opiskeluun tarvittavaa teoriaa sekä kaikki matemaattinen esitys, joka laajempaan laitokseen on lisätty. Tässä keskitytään Suomen kansantalouden kuvaamiseen ja keskeisimpien taloudellisten syy- ja vaikutussuhteiden selvittelyyn.

Asko Korpela

KAHDEKSAS PAINOS

Ilmestyy pääosiltaan edellisten kaltaisena. Tilastotiedot on saatettu ajan tasalle.

A. K.

SISÄLLYS

1 KANSANTALOUDEN KIERTOKULKU	7
1 Kuluttaja, yrittäjä ja talouselämä	7
2 Hyödykkeiden kierto kansantaloudessa	8
3 Rahan kiertokulku	10
2 SUOMEN KANSANTALOUS	13
1 Kokonaiskysyntä	14
2 Kokonaistarjonta	21
3 Kansantuotos ja kansantulo	26
3 TULOT JA KYSYNTÄ	32
1 Tulot ja kulutus	33
2 Pääomanmuodostus ja kansantalouden tasapaino	37
4 TUOTANTO JA TULOJEN SYNTY	41
1 Tuotanto ja tuotannon tekijät	41
2 Tulojen syntyminen	48
5 HINTA, YRITYS JA KILPAILU	59
1 Kysyntä, tarjonta ja hinta	59
2 Yrityksen kustannukset ja hinta	63
3 Yritysten välinen kilpailu	70
6 ULKOMAANKAUPPA JA RAHATALOUS	74
1 Miksi käymme ulkomaankauppaa?	76
2 Rahataloutemme perusta	77
7 TALOUDELLISET VAIHTELUT JA KASVU	82
1 Taloudelliset vaihtelut	83
2 Elintaso ja taloudellinen kasvu	85

1 KANSANTALOUDEN KIERTOKULKU

1.1 KULUTTAJA, YRITTÄJÄ JA TALOUSELÄMÄ

Joka päivä teemme jotakin, joka kuvastaa taloudellisuuttamme ja osallistumistamme talouselämän toimintaan. Syömme ja juomme, teemme työtä ja huvittelemme, meillä on tuloja ja menoja. Se tapa, jolla ratkaisemme jokapäiväisen elämän kysymyksiä, ilmentää taloudellista käyttäytymistämme. Kun päätämme oikaista torin poikki tai metsikön halki mieluummin kuin kiertää katuja tai tieteä pitkin, me käyttäydymme taloudellisesti pyrkien säästämään jalkavaivojamme. Kun meillä on mahdollisuus valita vaihtoehtojen välillä, me tavallisesti valitsemme itsellemme edullisimman tai taloudellisimman. Taloudellinen käyttäytyminen edellyttää, että tarjona olevista vaihtoehdoista valitaan se joka lupaa tavoitellun tuloksen pienimmillä kustannuksilla.

Melkein kaikilla vaihtoehtoilla on oma hintansa. Elintarvikkeet valintamylässä, puvut ja muut valmiit vaatteet pukimossa, huusten leikkuu parturissa, teatteriliput, paperikoneet sekä kadunlakaisijan, myyntimiehen, opettajan ja maanviljelijän työ — kaikella tällä on hintansa. Hintoja vertailemalla löydämme edullisimman vaihtoehdon.

Suomen talouselämä muodostuu niistä miljoonista hintojen perusteella tehdystä taloudellisista ratkaisuista, joita me kansalaiset kuluttajina ja tuottajina päivittäin, viikosta viikkoon ja vuodesta toiseen teemme. Meillä kullakin on taloudellisessa mielessä kaksi tehtävää:

Taloudellisuus on edullisimman vaihtoehdon valitsemista

Vaihtoehtoilla on hintansa.

Jokainen kuluttaa, useimmat osallistuvat myös tuotantoon.

(1) **kuluttajina** päätämme miten käytämme tulomme, mitä kulutamme.

(2) kukin meistä osallistuu myös **tuotantoon**, panoksellamme on merkitystä, kun ratkaistaan miten ja mitä talouselämä tuottaa.

Molempia, sekä kulutusta että tuotantoa koskevilla ratkaisuilla taloudellisuus, edullisimman vaihtoehdon hakeminen useiden joukosta on tärkein ohjenuora.

Koko talouselämän kannalta tarkasteltuna nämä tuotantoa ja kulutusta koskevat päätökset, kuluttajien ja yritysten päätökset ovat hämmästyttävän hyvin sopuoinnussa keskenään. Silloinkin kun ne eivät vastaa toisiaan on olemassa ikäänkään näkymättömiä voimia, jotka saavat ne vastaamaan paremmin toisiaan. Tämä ei olisi ihmeellistä, jos kussakin perheessä tuotettaisiin itse suurin osa siitä mitä perheessä kulutetaan tai jos tarvittavat hyödykkeet voitaisiin ostaa ystäviltiltä tai naapureilta. Näin ei kuitenkaan ole asian laita. Suurin osa tuotannosta tapahtuu tuntemattomia asiakkaita varten, tuotanto tapahtuu ilman henkilökohtaista osoitetta, markkinoita varten.

Miten esimerkiksi helsinkiläiset voivat nukkua yönsä rauhasa unohtaen, että suunnaton määrä taloudellisia ratkaisuja on tehtävä, monia jopa vuosia etukäteen, jotta lähimmän kaupan hyllyllä seuraavana aamuna olisi juuri niitä hyödykkeitä, joita he välttämättä tarvitsevat? Puolen miljoonan helsinkiläisen päivittäisistä tarpeista ei edes nykyaikainen tietokone pystyisi huolehtimaan. Ja kuitenkin perheensälti saa aamulla kassiansa juuri sitä mitä hän haluaa. Talouselämä huolehtii siitä. Mitä oikeastaan on talouselämä? Ja mitkä ovat meidän suhteemme siihen kuluttajina ja tuottajina, tulonsaajina ja tulonkäyttäjinä? Näihin kysymyksiin on seuraavassa tarkoitus etsiä vastauksia.

1.2 HYÖDYKKEIDEN KIERTO KANSANTALOUDESSA

KULUTUSSEKTORI

Suomessa on toista miljoonaa kotia, on suuria ja pieniä perheitä, suurituloisia ja pienituloisia, rikkaita ja köyhiä. Kaikille perheille on kuitenkin yhteistä se, että niissä suoritetaan kulutusta koskevien vaihtoehtojen valintaa, tehdään kulutus-

päätöksiä. Perhe, kotitalous on kulutuksen pääntäytysikkö. Jokaisessa perheessä päätetään, mitä hyödykkeitä ja paljonko ostetaan. Kullakin perheellä on oma käsityksensä siitä miten tulot halutaan käyttää. Kulutuksen määrä riippuu tietenkin perheen, tai jos tarkastelemme koko kansantaloutta, sen kulutussektorin tulojen suuruudesta. Kansantalouden kokonaiskulutukseen päästään kun kaikkien kotitalouksien kulutus lasketaan yhteen. Julkisuudessa esiintyvät tiedot yksityisestä kulutuksesta tarkoittavat juuri kaikkien kotitalouksien eli kansantalouden kulutussektorin kulutuksen yhteenlaskettua määrää.

Mutta mistä kulutussektori sitten saa tulonsa? Vastaus on selvä: tulo saadaan myymällä jotakin. Mitä myytävää kulutussektorilla on? Loppujen lopuksi kulutussektori omistaa kaikki tuotannontekijät, välineet joiden avulla tuotanto aikaansaadaan. Tuotannontekijät jaetaan kolmeen pääläjiin: työ, pääoma ja luonnonvarat. Näiden tuotannontekijöiden myymisestä, luovuttamisesta tuotannon palvelukseen perheet, kuluttajat saavat tulonsa. Työstä saadaan palkkaa, pääomasta korkoa ja luonnonvarojen luovuttamisesta tuotannon käyttöön vuokraa.

Näin siis kotitaloudet saavat tulonsa hallussaan olevien tuotannontekijäin palveluksia myymällä. Tulollaan kotitaloudet hankkivat tarvitsemiaan hyödykkeitä.

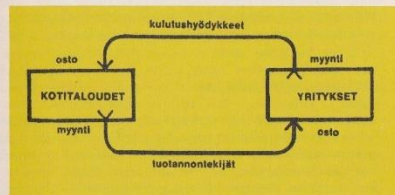
Tulojen asettamissa rajoissa perheet tekevät kulutus-päätöksiä.

Kulutussektorista (ks. kuvio K1.1) lähtee tuotannontekijäin virta ja kulutussektoriin tulee kulutushyödykkeiden virta.

Perhe on kulutuksen pääntäytysikkö

Tuotannontekijät ovat kuluttajien omistuksessa.

Tulot vaikuttavat kulutus-päätöksiin.

K1.1 Kulutussektori ja tuotantosektori

TUOTANTOSEKTORI

TUOTANTOSEKTORI

Näiden kahden virran toisessa päässä on tuotantosektori. Tuotantosektorin muodostavat yritykset, joissa kaikki tuotantoa koskevat päätökset tehdään. Maatila ja tehdas ovat täysin rinnastettavissa toisiinsa yrityksinä. Molemmissa tehdään tuotantoa koskevia päätöksiä. Molemmat ostavat kuluttajilta työtä pääomaa ja luonnonvaroja ja myyvät kulutushyödykkeitä. Se että maatila on samalla useimmiten myös kulutusyksikkö, ei muuta asiaa. Maanviljelijä päättää erikseen tuotannosta tilallaan ja erikseen siitä mitä hän ja hänen perheensä itse kuluttavat aivan samoin kuin tehtaan johtajakin päättää erikseen mitä tehtaassa tuotetaan ja erikseen mitä hänen perheessään kulutetaan.

Kulutusta koskevat päätökset tehdään ottaen huomioon käytävissä olevat tulot, kun taas tuotantoa koskevat päätökset tehdään pitäen silmällä eri tuotantovaihtoehtoista koituvia kustannuksia. Kauppias on myöskin tuottaja, vaikka hän ei mitään valmistakaan, Kauppias tuottaa palveluksia, huolehtii siitä että tavara on ostajan saatavilla. Voidaankin sanoa, että tuote on valmis vasta sitten kun se joutuu valmistuksen ja jakelun jälkeen lopulliselle kuluttajalle.

Tuotantosektorin siis muodostavat yritykset, jotka myyvät kuluttajille kulutushyödykkeitä ja ostavat kuluttajilta tuotannon aikaansaamiseksi tarvittavia tuotantontekijöitä.

Yritykset tekevät tuotantopäätöksensä kustannusten perusteella.

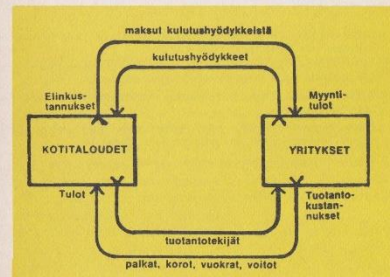
Tuotantosektoriin tulee tuotantontekijäin virta, (ks. kuvio 1.1) joka tuotannon jälkeen lähtee kulutushyödykkeiden virtana kuluttajien käytettäväksi. Näin tapahtuu hyödykkeiden ja palvelusten kiertokulku talouselämän kahden pääsektorin välillä.

1.3 RAHAN KIERTOKULKU

Vieläkin selvempää kuin hyödykkeiden ja palvelusten kiertokulku talouselämässä on rahan kiertokulku. Jos otamme lompakostamme setelin ja ryhdymme mielessämme seuraamaan sen jälkeä taaksepäin, on meidän varsin helppo havaita rahan kiertävän. Olemme ehkä saaneet setelimme kirjakaup-

RAHAN KIERTOKULKU

ta. Kirjakauppaan se on voinut tulla asiakkaalta, joka puolestaan on saanut sen parturiilta jne. Lopulta setelin jäljet joutuvat tietenkin Suomen Pankkiin, joka on sen laskenut liikkeelle ehkä puoli vuotta aikaisemmin.

K1.2 Kansantalouden kiertokulku

Rahakin kiertää viime kädessä kahden talouselämän pääsektorin välillä. Jos emme ajattele yksityistä setelillä, vaan esim. koko kuukauden palkkaamme, me saamme sen korvauksena tuotannon palvelukseen luovuttamastamme työpanoksesta. Tuotantosektoriin palkkarahamme ovat joutuneet tuotannon myynnistä kertyneenä tulona. Näin raha kiertää. Se tulee kulutussektoriin tulona ja lähtee sieltä elinkustannuksina, jotka maksetaan kulutushyödykkeitä hankittaessa. Tuotantosektoriin raha tulee myyntitulona ja lähtee sieltä jälleen kuluttajille tuotantokustannuksina, joita ovat palkka, korko ja vuokra. Myös se osa joka jää jäljelle, kun tuotantokustannukset on maksettu, nimittäin voitto joutuu täysin palkkaan, korkoon ja vuokraan verrattavana tulona kulutussektoriin

Raha kiertää

kotitalouksien käytettäväksi. Kuviossa K1.2 on esitetty rahavirran kiertokulku yrityksiltä kotitalouksille ja kotitalouksilta jälleen yrityksille.

Kertauskysymyksiä

1. Mihin seikkaan kiinnitetään huomiota valittaessa yksi kolmesta tarjonta-olevasta yhtä tehokkaasta työkalusta?
2. Mistä seikoista perheen menot ruokaan, vaatteisiin ja asumiseen riippuvat? Mitkä muut tekijät tulojen lisäksi vaikuttavat?
3. Mihin seikkoihin kiinnittäisit huomiota harkitessasi pienyrittäjänä koeneen hankintaa?
4. Koeta mielestäsi seurata, mitkä vaiheet yläsi oleva puku on läpi käynyt lampaan selästä tai puuvillapellolta lähdeyyään.
5. Mitkä mahdolliset ollen taskussasi olevan markan kolikon vaiheet?

2 SUOMEN KANSANTALOUS

Edellä tarkasteltiin kansantaloutta kaksinkertaisena suljettuna piirinä, jossa tavarat ja palvelukset pyörivät vastapäivään ja raha myötäpäivään. Onko kansantalous päätön ja hännätön noidankehä, ikiliikkuja, joka pyörii pysähtymättä? On ja ei. Kansantalous on ikiliikkuja niin kauan kuin on olemassa tuotantoa ja kulutusta, niin kauan kuin ihminen elää maan päällä. Hyödykevirta kulkee tuottajalta kuluttajalle ja tuotannon-tekijävirta kuluttajalta tuottajalle. Raha kiertää ympäryä kulutussektorin ja tuotantosektorin välillä. Mutta nämä virrat eivät sittenkään liiku itsestään.

Kansantalouden liikkeelle paneva voima on **kysyntä**. Hyödyke, jota kukaan ei halua ostaa, jolla ei ole kysyntää, ei kierrä tuottajalta kuluttajalle. Sitä mukaa kuin hyödykkeen kysyntä vähenee, sitä mukaa vähenee myös sen tuottamiseksi tarvittavien tuotantontekijöiden kysyntä. Jos taas jonkin hyödykkeen kysyntä äkkiä lisääntyy, sen tuottajia ilmestyy kuin sienä saateella. Tuottajat haluavat ostaa muotilin tulleen hyödykkeen valmistamiseksi lisää työvoimaa, lisää raaka-aineita, lisää koneita ym. tuotantontekijöitä. Kun Suomen kansa haluaa televisioita, lähtee liikkeelle kiertokulku, jossa televisiot kulkevat tuottajilta kuluttajille ja televisioiden valmistamiseksi tarvittavan työvoiman ja pääoman virta kuluttajilta tuottajille. Hyödykkeen kysyntä eli kuluttajien ostohalu kohtaa tuotteen virran markkinoilla. Kullakin hyödykkeellä on oma kysyntänsä ja omat markkinansa. Markkinat ovat kaikkialla, missä hyödykkeen kysyntä ja hyödykevirta eli sen tarjonta kohtaavat. Rouva Kuluttaja ja neiti Myyjätär huolehtivat kiertokulun jatkumisesta joka päivä lähimmän maitokaupan myyntipöydän yli. Koko kansantalouden markkinoilla kohtaavat koko kulutussektorin kysyntä ja koko tuotantosektorin tarjonta. Tässä luvussa tarkastellaan Suomen kansantalouden markkinoilla toisensa kohtaavaa kokonaiskysyntää ja kokonaistarjontaa sekä kansantuotosta ja kansantuloa.

Onko kansantalous suljettu piiri?

Kysyntä on kansantalouden liikkeelle paneva voima.

Kysyntä ja tarjonta kohtaavat markkinoilla

2.1 KOKONAISKYSYNTÄ

Kansantalouden markkinoilla saatavissa olevia hyödykkeitä tarvitaan neljään tärkeään tarkoitukseen:

1. Lopulliseen kulutukseen kotitalouksissa.
2. Käytettäväksi uusien hyödykkeiden tuotantoon yrityksissä.
3. Yhteiseen käyttöön julkisen talouden toimesta.
4. Vientiin.

Vuonna 1978 Suomen kansantalouden kokonaiskysynnän rahallinen arvo oli 177 mrd mk. Edellisen luvun käsitteiden mukaan tämä oli sen hyödykevirran arvo, jonka Suomen kansantalouden markkinoilla ilmennyt kysyntä pani kiertämään vuonna 1978. Seuraavassa tarkastellaan tämän kokonaiskysynnän rakennetta ja jakaantumista neljän kysynnän pääkomponentin kesken.

YKSITYINEN KULUTUS

Kokonaiskysynnän liikkeelle panevista voimista on yksityinen kulutuskysyntä tärkein. Yksityisen kulutuksen osuus kokonaiskysynnästä oli vuonna 1978 44 prosenttia eli 77,6 mrd mk. Yksityistä kulutusta on kaikki se mitä me kotona käytämme omien henkilökohtaisten tarpeidemme tyydyttämiseen. Näiden hyödykkeiden hankinnan suorittamme omilla käytettävissä olevilla tuloillamme. Kun kaikkien suomalaisten yksityiset kulutusmenot lasketaan yhteen, saadaan tässä tarkoitettu kansantalouden yksityinen kokonaiskulutus.

Mitä me kulutamme? Mikä on yksityisen kulutuksen rakenne? Miten kuluttaja käyttää tulonsa? Miten kulutuskysyntä jakaantuu hyödykkeittäin? Mistä tekijöistä kulutuskysynnän suuruus riippuu? Tietenkin yksityinen kuluttaja voi käyttää tulonsa aivan mieleensä mukaan. Eri henkilöt arvostavat kovin eri asioita. Toinen pitää tärkeänä mukavaa asumista, toinen haluaa ajaa tyylikkäällä autolla ja tyytyy yksinkertaisempaan asuntoon. Keskimääräisen kuvan suomalaisen kuluttajan kysynnän rakenteesta saamme tarkastelemalla kansantalouden kokonaiskulutuksen rakennetta.

Kulutus
Pääoman-
muodostus
Julkisen kysyntä
Vienti

Yksityinen kulutus
= välttämättömyys
+ mukavuus

Kulutus on
mukavuuksia.

	1964	1978	
	%	%	mrk mk
Ravinto	40	30	22.4
Vaatus	10	5	4.0
Asuminen	21	26	19.6
Muut menot	29	39	29.2
	100	100	75.2
Kestokulutushyödykkeet .	24	23	16.8
Kertakulutushyödykkeet .	49	43	31.4
Palvelukset	27	34	25.3
	100	100	73.5

T2.1 Yksityisen kulutuksen rakenne

Taulukon T2.1 avulla voimme tehdä muutamia tärkeitä johtopäätöksiä yksityisen kulutuksen rakenteesta ja siinä tapahtuneista muutoksista viime aikoina.

1. **Ravinto- ja nautintoainesten** osuus oli vuonna 1964 40 prosenttia kuluttajan menoista, nyt se on vain 30 prosenttia. Elämän välttämättömyimpien menojen osuus on siis laskenut ja tehnyt tilaa mukavuudelle.
2. **Vaatusmenojen** osuus pienenee myös jatkuvasti, vaikka vaatetukseen käytetty markkamäärä henkeä kohti kasvaakin, myös siinä tapauksessa, että vähennämme hintojen nousun.
3. **Asumisen** (vuokra, kalusto, kotitaloustarvikkeet) osuus on sensijaan noussut. Juuri mukavuuksien lisääntyminen on asumismenojen osuuden kasvun tärkein syy. Ajateltakoon vain kesämökkien, kotitalouskoneiden, pakastinten, väritelevisioiden, stereoiden yleistymistä viimeisten kymmenen, viidentoista vuoden aikana.
4. **Muut menot.** Paras osoitus viime vuosina tapahtuneesta elintason noususta on muiden kuin välttämättömyimpien elämiseen, vaatetukseen tai asumiseen uhrattavien kulutusmenojen voimakas kasvu. Terveystieteiden, vapaa-ajanvieton, matkailun, opiskelun, huvittelun ym. elintasoarvohyödykkeiden osuus kuluttajan menoista on kasvanut kolmanneksella vajassa viidessätoista vuodessa.

Elintaso on
mukavuuksia.

PÄÄOMANMUODOSTUS

Kun maatilalle ostetaan traktori tai tehtaaseen kone tai kun kauppias lisää varastoaan on kysymys pääomanmuodostuksesta eli olemassa olevan tuotannollisen pääomakannan kasvattamisesta. Kun pääomakantaa kasvatetaan, se tapahtuu tavallaan kulutuksen kustannuksella. Jos pääomanmuodostuksesta luovuttaisiin, voitaisiin tämän hetken kulutusta vastavasti kasvattaa. Mutta pääomanmuodostus antaa meille mahdollisuuden pitää yllä ja mahdollisesti kasvattaakin kulutusta tulevaisuudessa.

Pääomanmuodostuksen eli investointien osuus kokonaissynnästä oli vuonna 1978 18 prosenttia eli 32.5 mrd mk. Tämä merkitsee, että

noin joka viides kansantaloudessa käytetty marka pyörähtelee investointitarkoituksiin.

Osa esim. koneista käytetään entisten kuluneiden ja käytöstä poistettavien koneiden korvaamiseen, osa noin puolet bruttoinvestointien määrästä merkitsee todellista lisäystä tuotannolliseen pääomaan. Tämä tuotannollisen pääoman kasvu on tuottavuuden nousun eli tuotannon tehostumisen ja kasvun ja siten elintason nousun tärkeimpiä edellytyksiä.

	1964	1978
	%	% mrd mk
Maa- ja metsätalous	11	9 3.0
Teollisuus	28	24 7.8
Kauppa, liikenne, pankit	28	23 7.4
Hallinto, asuntojen omistus ym.	33	56 18.1
	100	100 32.5
Asuinrakennukset	22	30 9.7
Muut talorakennukset	19	21 6.8
Tie- ja vesirakennukset	23	15 5.0
Koneet ja laitteet	36	34 11.0
	100	100 32.5

T2.2 Pääomanmuodostus: alat ja tavarat

Tuotannollinen
pääoma = koneet
+ rakennukset -
varastot.

Osa tuotetusta
pääomahyödykkeistä menee
käyttöä poistettu-
ksi, pääomahyödykkeiden korvaamiseen.

Pääomanmuodostuksesta on tuotantotoiminnassa käytettyjen koneiden ja kaluston osuus kolmannes, rakennustoiminnan (asunnot, tuotantolaitokset, tie- ja vesirakennus) osuus on kaksi kolmannesta. Tässä esitetty pääomanmuodostus sisältää myös julkisen talouden pääomanmuodostuksen. Sen osuus koko pääomanmuodostuksesta oli 14 prosenttia eli 4.6 mrd mk vuonna 1978. Vuodesta 1975 kiinteä pääomanmuodostus pieneni noin 20 prosenttia vuoteen 1978. Pääomanmuodostus onkin se kokonaiskysynnän osa, joka herkimmin reagoi suhdannekehitykseen.

Taloudellisessa mielessä kansantalouden markkinoilla tarjona oleva hyödykemäärä on mahdollista käyttää vain kahdella tavalla: vuoden aikana tuotetut hyödykkeet voidaan vain joko 'syödä tai säästää', kuluttaa tai käyttää pääomanmuodostukseen. Mutta jos kokonaistuotantoa tarkastellaan sen mukaan, **kuka sen käytöstä päättää**, on toisenlainen jako tarkoituksenmukainen. Kuluttajat päättävät yksityisestä kulutuksesta. Kotitalous on kulutuksen päätöksentekoyksikkö. Yritykset päättävät pääomanmuodostuksesta.

JULKINEN KULUTUS

Kolmas suuri päätöksentekijä on julkinen sektori. Valitsemamme edustajat kunnallisvaltuustoissa ja eduskunnassa päättävät, miten osa tuloistamme käytetään. Teiden rakentaminen, järjestyksen ylläpitäminen, opetus ja sairaudenhoito vaativat osansa kansantalouden kokonaistuotannosta. Näistä asioista päättäminen perheittäin tai yrityksittäin ei ole käytännöllistä, vaan tarvitaan yhteistoimintaa laajemmalla pohjalla. Julkisen kulutuksen osuus markkinoiden kokonaiskysynnästä oli vuonna 1978 15 prosenttia eli 26.4 mrd mk. Tämän lisäksi tulee julkinen pääomanmuodostus 4.6 mrd mk, joten julkisen sektorin osuus kokonaiskysynnästä on kaikkiaan 18 prosenttia eli yhtä suuri kuin koko pääomanmuodostuksen osuus.

Merkitsevimpiä julkisen talouden ratkaisuita tehdään valtiontaloudessa. Kuntien ja kuntainliittojen talous on yhteensä noin puolet valtiontaloudesta. Kuntia on lähes 500, joten yhden kunnanvaltuuston ratkaisujen kansantaloudellinen merkitys eduskunnan ratkaisuihin verrattuna on vähäinen. Valtion vuo-

Pääoman kasvu on
tuotannon kasvun
edellytys

Kansantalouden
pätöksentekijät:
kuluttaja
yritys ja
valtio

tuisen tulo- ja menoarvion eli **budjetin** rakenne antaa kuvan julkisen sektorin tehtävistä ja niiden keskinäisistä suuruussuhteista.

Tulot	mrd mk	%
Verotulot		
tulo- ja varallisuusverot	13.1	27
liikevaihtoverot	12.5	25
valmisteverot	9.2	19
tullit	1.1	2
muut verotulot	3.0	6
	38.9	79
Maksut, liiketulot, korot	3.7	8
Valtion lainat	6.3	13
Yhteensä	48.9	100
Menot	mrd mk	%
Yleiset tehtävät		
hallitus, eduskunta		
oikeuslaitos, maanpuolustus	6.8	14
Sosiaali- ja kulttuuritehtävät		
opetus, tutkimus	8.6	18
terveydenhuolto	4.2	9
sosiaaliturva	6.6	13
	19.4	40
Asuminen ja yhdyskunnat	3.1	6
Elinkeinotuki		
maatalous	5.8	12
liikenne	5.1	10
muut elinkeinot	1.9	4
	12.8	26
Velat, eläkkeet ym.	6.8	14
Yhteensä	48.9	100

T2.3 Valtion budjetti vuodelle 1980

1. **Talouspolitiikka.** Budjetti on hallituksen tärkein talouspolitiikan väline. Julkisen kulutuksen ja julkisen pääomanmuodostuksen tarkastelu erillään yksityisestä on perusteltua

Hallitus harjoittaa talouspolitiikkaa budjetin avulla

paitsi tietenkin sen vuoksi, että näkisimme miten verovaramme käytetään, myös puhtaasti talouspoliittiselta kannalta. Talouspolitiikan päämääristä tärkeimpiä on kansantulon kasvun pysyttäminen tasaisena. Koska julkinen kysyntä on suureksi osaksi yhden päätöksentekijän, maan hallituksen säädeltävissä, sitä on mahdollisuus melko nopeasti lisätä silloin kun yksityinen kysyntä heikkenee ja vähentää silloin kuin yksityinen kysyntä näyttää paisuvan normaalia suuremmaksi. Näin saadaan kokonaiskysynnän vaihteluita hillityksi.

2. **Sosiaalipolitiikka.** Talouspolitiikan ohella sosiaalipolitiikan harjoittaminen on julkisen sektorin tärkeä tehtävä. Sosiaalipolittiset tulonsiirrot suurituloisilta pienituloisille käsittävät eri muodoissaan noin 54 % budjetin koko menopuolesta. On huomattava, että tulonsiirrot eivät taloudellisessa mielessä ole julkista kulutusta sen enempää kuin pääomanmuodostustakaan.

Voimme hyvin pitää valtiota suurena yrityksenä, joka tuottaa meille erilaisia hyödykkeitä, etupäässä palveluksia, jotka näkyvät taulukon 2.3 menopuolella. Näiden hyödykkeiden tuottamiseen tarvittavat tuotannon tekijät valtio menollaan ostaa. Yleisen järjestyksen, sosiaaliturvan, rakentamisensa teiden, koulujen ym. laitostensa palveluksia valtio myy kuluttajille veroina ym. maksuina saamiaan korvauksia vastaan. Kuluttajan kannalta valtio on tässä suhteessa rinnastettavissa tuotantosektoriin. Näin ymmärrettynä esim. verot ovat maksu teiden käytöstä, opetuksesta, sairaalahoidosta jne.

Tasainen kasvu talouspolitiikan päämäärinä.

Sosiaalipolitiikka: rikkaan taskusta köyhän taskuun.

Verot ovat maksu valtion tuottamista palveluksista.

Neljäs kokonaiskysynnän komponentti on vienti. Osa Suomen kansantalouden aikaansaamasta tuotannosta markkinoidaan ulkomaille tyydyttämään ulkomaista kysyntää. Viennillä ostetaan tuntuja. Emme tarvitse itse niin paljon puuta ja paperia kuin pystymme tuottamaan, joten voimme viedä ylimääräisen osan ja ostaa sillä sellaisia hyödykkeitä, joita Suomessa ei voida lainkaan tai ei kannata tuottaa.

VIENNI

Vientikysynnän osuus kokonaiskysynnästä oli vuonna 1978 24 prosenttia eli 42,8 mrd mk. Viennin arvo oli siten selvästi suurempi kuin pääomanmuodostuksen tai julkisen kysynnän arvo. Viime vuosina vienti samoin kuin tuontikin on kasvanut nopeammin kuin kokonaistuotanto.

	1960	1970	1978
Neuvostoliitto	14	12	18
Ruotsi	5	16	15
Iso-Britannia	24	18	13
Länsi-Saksa	12	11	10
Muut maat	45	43	44
	100	100	100

T2.4 Suomen vienti maittain

Taulukosta T2.4 näkyy, että Neuvostoliitto on vallannut ensimmäisen sijan Suomen vientimaana. Ruotsiin tapahtuvan viennin kasvua viime vuosina voitaneen pitää osoituksena Suomen vientitavaroiden laadullisesta kilpailukyvyistä. Ennen sotia Englanti osti ajoittain lähes puolet Suomea: viennistä. Nyt sen osuus on supistunut jatkuvasti ja Englanti on vasta kolmannelle sijalle.

	1960	1970	1978
Puu- ja sahateollisuustuotteet .	27	16	13
Paperiteollisuustuotteet	42	40	29
Metalliteollisuustuotteet	15	19	27
Muu vienti	16	25	31
	100	100	100

T2.5 Viennin jakautuminen hyödykeryhmittäin

Taulukko T2.5 puhuu selvää kieltä viennin monipuolistumisesta ja jalostusasteen kohoamisesta. Vielä vuonna 1950, jolloin

Viennin monipuolistuminen.

KOKONAISTARJONTA

viennin rakenne oli lähes sama kuin ennen sotia, puu- ja paperiteollisuustuotteiden osuus oli lähes 90 prosenttia koko viennistämme. Nyt kolmisenkymmentä vuotta myöhemmin puu- ja paperiteollisuustuotteiden osuus on selvästi alle puolet. Viennin jalostusasteen kohoaminen näkyy sekä paperiteollisuustuotteiden osuuden kasvuna että metalliteollisuustuotteiden ja muun viennin voimakkaana kasvuna.

Viennin jalostusasteen kohoaminen.

2.2 KOKONAISTARJONTA

Edellä tarkasteltiin Suomen kansantalouden markkinoilla vuoden mittaan kaupan olevien hyödykkeiden kokonaismäärää, kiinnitettiin huomiota siihen, mihin tarkoitukseen hyödykkeitä kysyttiin, **minne hyödykkeet menevät**. Samaa hyödykkeiden kokonaismäärää voidaan luonnollisesti tarkastella myös sen mukaan **mistä ne tulevat**, eli mistä osista kansantalouden kokonaistarjonta muodostuu.

Kansantalouden kannalta kaikki tarjonta markkinoilla on tavaroiden ja palvelusten tuotantoa. Tässä mielessä tuotanto sisältää sekä tavaroiden valmistuksen että niiden myymiseksi tarvittavan palvelun. Tuotanto tapahtuu yrityksissä. Periaatteessa tuotanto on samaa tuotannontekijäin, työn, pääoman ja maan yhdistämistä tapahtuipa se missä tuotannon vaiheessa hyvänsä. Sen vuoksi kokonaistarjonta tavallisesti jaetaankin vain kahteen pääosaan: kotimaiseen **tuotantoon ja tuontiin**. Vuonna 1978 oli markkinoiden kokonaistarjonta 177 mrd mk jakautunut siten että kotimaisen tuotannon osuus oli 79 prosenttia eli 140 mrd mk ja tuonnin 21 prosenttia eli 37 mrd mk.

TUOTANTO

Otamme melkein minkä hyvänsä kulutus- tai pääomahyödykkeen ja tarkastelemme sen tuotantoa, meidän on mielestämme helppo jakaa se kolmeen vaiheeseen:

TUOTANTO

alkutuotanto
jalostus
markkinointi

- (1) alkutuotanto (raaka-ainetuotanto),
(2) jalostus ja
(3) markkinointi.

Tähän tapaan myös kansantalouden tuotanto yrityssektorissa jaotellaan, kun puhutaan maataloudesta, teollisuudesta ja palveluelinkeinoista.

	Tuotanto-osuus			Työvoima-osuus		
	1960	1970	1978	1960	1970	1978
Maa- ja metsätalous	21	15	11	31	21	14
Teollisuus	39	42	42	34	38	37
Kauppa, palvelu	40	43	47	35	41	49
	100	100	100	100	100	100

T2.6 Tuotanto ja työvoima tuotannonaloittain

Juuri ennen sotia, vuonna 1938 kolmen tärkeimmän elinkeinohaaran osuudet kokonaistuotannosta eli kansantuotoksesta olivat suunnilleen yhtä suuret. Nykyään sen sijaan on maa- ja metsätalouden osuus supistunut niin että se on tuskin enempää kuin neljäsosa jalostustuotannon ja palvelutuotannon osuuksista. Vuonna 1938 puolet työvoimasta oli sidottu maatalouteen, nyt on maa- ja metsätalouden osuus noin seitsemäsosa. On huomattava, että maatalous ei sinänsä ole kutistuva elinkeino, vaan maataloustuotanto on jatkuvasti kasvanut suunnilleen kysynnän kasvun tahdissa. Koneellistuminen vähentää kuitenkin työvoiman tarvetta niin nopeasti, että maatalous voi tuotannon kasvaessakin jatkuvasti luovuttaa työvoimaa muille aloille.

Tuotantosektorin muodostavat noin 300.000 maatilaa, 35.000 teollista ja käsityöryöstä sekä vajaat 50.000 kaupallista ja palveluyritystä.

TUOTANTO

Nämä lähes puoli miljoonaa tuotantoyksikköä päättävät mitä talouselämä tuottaa ja missä suhteissa eri tuotannonkijöitä käytetään.

Puoli
miljoonaa
tuotanto-
yksikköä.

Yksi ja sama hyödyke on useimmiten mahdollista valmistaa useammalla eri menetelmällä. Säkiliinen perunoita voidaan tuottaa joko suurella maa-alalla käyttämättä lainkaan lannoitusaineita ja tekemällä vähän työtä tai hyvin pienellä maa-alalla käyttäen parasta mahdollista lannoiteseosta ja tehokkaita koneita. Suurissa tuotantolaitoksissa usein kokeillaan erilaisia menetelmiä ja niistä otetaan käyttöön edullisin. Sama tulos on siis mahdollista saada aikaan vaihtoehtoisilla menetelmillä. Tuotannonkijöiden keskinäistä suhdetta on mahdollisuus vaihdella. Tuottajan on ratkaistava, missä suhteissa vaihtoehtoisia tuotannonkijöitä käytetään.

Yksi yritys suorittaa ratkaisunsa ja valitsee tuotantomenetelmänsä sen mukaan kuinka tuotannosta eri menetelmillä koi-tuu kustannuksia. Yritys pyrkii tietenkin tuottamaan niin alhaisin kustannuksin kuin mahdollista. Jos työvoima on kallista, pyritään sitä säästämään ja käyttämään enemmän koneita. Jos tontti on kallista pyritään kalliita maakustannuksia pienentämään rakentamalla useita kerroksia.

Koko kansantalouden kannalta tuotantoa eivät niinkään rajoita kustannukset kuin yksinkertaisesti saatavissa olevien perustuotannonkijain työn, pääoman ja maan määrä. Yksi yritys ehkä saa käytännöllisesti katsoen rajoittomasti työvoimaa, koneita tai maata kunhan vain pystyy maksamaan niiden hinnan. Toisin on asian laita koko kansantalouden kannalta. Esim. Suomen kansantalouden saatavissa olevan työvoiman määrä on varsin rajoitettu ja työvoiman kasvu noudattelee väestön kasvua, joka puolestaan on alle prosentin vuodessa. Koko kansantalouden käytettävissä oleva maa-ala ei tietenkään voi lainkaan kasvaa, mutta myös eri tuotantotarkoituksiin soveltuva maa-ala on rajoitettu, tonttimaata on rajoitustesti saatavissa, samoin viljelysmaata. Kolmas tuotannonkijä, tuotannonlinen pääoma, koneet, kalustot, rakennukset ja muut tuotetut tuotannonkijät ovat siten tuotannon kasvun tärkein lähde. Mitä enemmän ja tehokkaampia koneita työntekijä saa käytettäväkseen sitä enemmän hän pystyy tuottamaan. Toinen tärkeä tuotannon kasvun lähde on tieto. Uudet keksinnöt, ja hyvin koulutettu

Mikä menetelmä?

Kustannukset
ratkaisevat.

Kansantaloudessa
tuotannonkijain
määrä ratkaisee.

Tieto kasvun
lähteenä.

TUOTANTO

työvoima lisäävät tuotantoa jopa enemmän kuin pääoman kasvu.

Muutokset tuotannontekijäin keskinäisissä suhteissa aiheuttavat muutoksia koko kansantalouden rakenteessa. Sitä mukaa kuin maataloustuotanto tehostuu, riittävä elintarvikemäärä saadaan aikaan yhä pienemmällä työpanoksella. Työvoima voi siirtyä pois maataloudesta muille tuotannonaloille, joiden tuotteiden kysyntä kasvaa nopeammin kuin väestön kasvua tiukasti noudattava elintarvikkeiden kysyntä. Tämä sama asia todetaan tavallisesti sanomalla, että heikosti kannattavasta maataloudesta on saatava työvoimaa siirtymään tuottavampiin elinkeinoihin. Perimmältään siis tuotannon rakenteessa tapahtuvat muutokset johtuvat siitä, että menetelmien tehostuessa maataloustuotteiden kysyntä voidaan tyydyttää entistä vähäisemmällä työvoimapanoksella.

TUONTI

Tarjonnan toinen päälaaji on tuonti. Useita välttämättömiä hyödykkeitä ei voida lainkaan kotimaassa tuottaa tai niitä on järjestöntä tuottaa suurin uhrauksin, koska niitä voidaan ulkomailta tuoda halvemmalla. Esim. appelsiineja ja raakaöljyä on melkein mahdotonta tuottaa Suomessa. Monien kodin koneiden osalta taas tuonti joutuu kilpailemaan korkeatasoisen kotimaisen tuotannon kanssa.

Samat neljä maata ovat sekä vienti- että tuontitilaston kärjessä, joskin hiukan eri järjestyksessä. Tuonti Neuvostoliitosta, Länsi-Saksasta, Ruotsista ja Iso-Britanniasta on kolme viidenneistä kokonaistuonnista ja näihin neljään maahan tapahtuvan viennin osuuskin on yli puolet kokonaistiennistä. Ruotsin lisääntyvä merkitys kauppakumppaninamme näkyy myös tuontitilastoissa. Tämä onkin luonnollista, sillä EFTAn ansiosta tapahtuva tullien poistaminen sulauttaa Suomen ja Ruotsin välisiä markkinoita vähitellen yhtenäisemmiksi ja kauppa saa enemmän alueidenvälisen kuin kansainvälisen luonteen. Neuvostoliittoa lukuunottamatta tuonnin rakenne on suurin piirtein sama kuin ennen sotia.

TUONTI

Suomen tuonti maittain

	1960	1970	1978
Neuvostoliitto	15	12	18
Ruotsi	10	17	17
Länsi-Saksa	19	17	15
Iso-Britannia	16	16	10
Muut maat	40	38	40
	100	100	100
EFTA-maat	10	15	28
EEC-maat	56	53	46
Itäryhmä	18	21	16
Muut maat	16	11	10
	100	100	100

T2.7 Suomen tuonti maittain

Kotimaisen tuotannon kannalta välttämättömien raaka-aineiden sekä poltto- ja voiteluaineiden osuus tuonnista on enemmän kuin puolet. On huomattava, että nopeimmin kasvava tuonnin erä on pillossa taulukossa T2.8. Raakaöljyn tuonti sisältyy nimittäin erään raaka-aineet. Vain valmiit poltto- ja voiteluaineet sisältyvät poltto- ja voiteluaineisiin. Varsinaisten kulutushyödykkeiden osuus on jatkuvasti pysynyt suhteellisen vakaana.

	1960	1970	1978
Raaka-aineet	49	62	63
Poltto- ja voiteluaineet	10	4	7
Pääomahyödykkeet	27	18	15
Kulutushyödykkeet	14	16	15
	100	100	100

T2.8 Tuonnin jakautuminen hyödykeryhmittäin

Työ korvataan
teknikalla.

Tuonnin valit-
mättömyys.

2.3 KANSANTUOTOS JA KANSANTULO

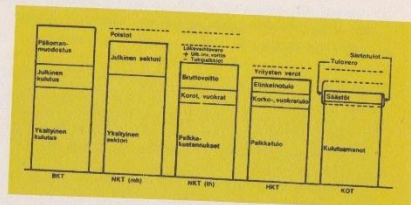
Mikä on se mitta, jolla kansantalouden kokonaissuoritus mitataan? Se on kansantuotos — tai jos asiaa tarkastellaan hieman eri näkökulmasta: kansantulo. Näiden kahden tärkeän käsitteen sisältö on vielä syytä selvittää ennen kuin siirrytään tarkastelemaan kansantalouden toimintaa. Bruttokansantuotos on yleisesti käytetty mitta, kun verrataan elintason eri ajankohtina tai eri maissa. Lopuksi tarkastellaankin Suomen kansantuotoksen viimeaikaista kehitystä ja todetaan Suomen asema kansainvälisessä tuloverailussa.

Kansantuotos on elintason mitta

KANSANTULOKÄSITTEET

Kansantulo on välttämätön käsite sellaisten suurten ongelmien kuin työllisyyden, inflaation ja kasvun ymmärtämiseksi. Kuviosta K2.1 saadaan selville eri kansantulokäsitteet.

1. **Bruttokansantuotos (BKT).** Lähtökohtana on kansantalouden kokonaistuotannon arvo vuoden 1977 aikana. Tämä on bruttokansantuotos. Sen kolme tärkeintä osaa käytön mukaan ovat: yksityinen kulutus, julkinen kulutus ja yksityinen ja julkinen pääomannuodostus.

K2.1 Kansantulokäsitteistä toiseen

2. **Nettokansantuotos (NKT mh).** Kun bruttokansantuotoksesta vähennetään poistot eli se osa tuotannosta, joka käytetään korvaamaan vuoden aikana kulumisen takia käytöstä poistettua pääomaa, tullaan nettokansantuotokseen. Tämä on sen kotimaisen tuotannon markkinahinnoin (mh) ilmaistu arvo, joka todella myydään markkinoilla vuoden aikana. Kuviosta nähdään että markkinahintaisesta nettokansantuotoksesta julkisen sektorin osuus on melkein neljännes ja yksityisen sektorin osuus vastaavasti kolme neljänestä. Tämä merkitsee, että noin joka neljäs nettokansantuotoksen ostamiseen käytetty markka otetaan yhteisistä veroista.

3. **Nettokansantuotos tuotantokustannushintaan (NKT tn).** Markkinahintainen nettokansantuotos ei kuitenkaan ole se tuotannon arvo, jonka yritykset voivat käyttää tuotannon-tekijäkorvauksiin. Tähän asti esitetyillä kansantulokäsitteillä mitataan kuvion K1.2 hyödykevirtanuolta tuotantosektorista kulutussektoriin. Tästä eteenpäin esitettävillä käsitteillä mitataan niiden tuotannon-tekijäkorvauksen virtaa, joilla tuotanto on aikaansaatu. Yritykset joutuvat nimittäin maksamaan osalla myyntituloistaan liikevaihtoveron sekä eräitä muita välillisiä veroja. Toisaalta eräät tuotantoon osallistuvat yritykset saavat valtiolta tukipalkkioita. Kun nämä otetaan huomioon, tullaan käsitteeseen **kansantulo**, joka on yhtä suuri kuin kansantalouden tuotannon arvo tuotantokustannushintaan. Yrityssektorin kannalta tarkasteltuna se muodostuu palkkakustannuksista, korko- ja vuokrakustannuksista ja bruttovoitosta. Kulutussektorin kannalta tarkasteltuna kansantulo on kaikkien mahdollisten tulovirtojen summa.

4. **Henkilökohtainen tulo (HKT).** Kansantulosta on vielä vähennettävä julkisen sektorin yritystulot, yritysten välittömät verot ja yritysten säästäminen (kuviossa: yritysten verot) ennen kuin päästään todella henkilökohtaiseen tuloon, siihen joka joutuu kuluttajille palkkatulona, korko- ja vuokratulona tai voitonjona tai elinkeinotulon muodossa. Tämä on se tulo, joka on lähtökohtana ryhdyttäessä määrittämään kansalaisen verotettavaa tuloa.

5. **Käytettävissä oleva tulo (KOT).** Tämä on se tulo, joka kansalaisella on käytettävissään kulutukseen ja säästämiseen sen jälkeen kun henkilökohtaisesta tulosta on vähennetty hänen maksamansa tulo- ja omaisuusvero ja siihen lisätty hänen tulonsiirtoina valtiolta saamansa avustukset. Samat

Verottaja on kiinnostunut henkilökohtaisesta tulostamme.

Maaliosmiestä kiinnostaa käytettävissä oleva tulomme.

kansantulokäsitteet ja niiden osuudet bruttokansantuotokseen verrattuna käyvät selvälle myös taulukosta T2.9, jonka mukaan kuvio K2.1 on laadittu.

	mrd mk
Bruttokansantuotos markkinahintaan ..	= 121.6
Poistot	- 11.3
Välillinen verotus	- 17.9
Elinkeinotuki	+ 5.6
Nettokansantuotos tuotantok. hintaan ..	= 98.0
Tuotannontekijätulot ulkomailta	- 2.2
Kansantulo	= 95.8
Julkisen talouden yritystulot	- 3.3
Yritysten verot	- 2.2
Yritysten säästäminen	- 3.7
Tulonsiirrot kotitalouksille	+ 11.9
Korot ym.	+ 1.5
Henkilökohtainen tulo	= 100.0
Kotitalouksien välittömät verot	- 28.6
Tulonsiirrot ym.	- 1.4
Käytettävissä oleva tulo	= 70.0
Yksityinen kulutus	- 62.1
Kotitalouksien säästäminen	- 7.9

T2.9 Tuotannosta tulojen käyttöön 1977

Taulukko T2.10 kuvaa Suomen asemaa kansainvälisessä tulovertailussa.

	ASU	BKT	KVU
1 Kuwait	1.1	15480	-3.3
2 Arabiemiirik Liitto	.8	13990	1.6
3 Oustar	.1	11400	- .4
4 Sveitsi	6.3	8880	.7
5 Ruotsi	6.3	8670	2.3
6 Yhdysvallat	217	7890	1.6
7 Kanada	23	7510	3.3
8 Tanska	5.1	7450	1.4
9 Norja	4.0	7420	3.3
10 Länsi-Saksa	61	7380	1.9
11 Belgia	9.8	6780	3.9
12 Ranska	53	6550	3.4
13 Luxemburg	.4	6460	1.5
14 Libya	2.4	6310	3.9
15 Alankomaat	14	6200	2.2
16 Australia	14	6100	2.4
17 Islanti	.2	6100	3.2
18 S u o m i	4.7	5620	4.1
...	...	...	...
148 Etiopia	29	100	.4
149 Mali	6.0	100	- .1
150 Laos	3.4	90	-16
151 Kamputsea	8.6	70	-6.2
152 Bhutan	1.2	70	- .1

ASU = asukasluku miljoonissa 1977

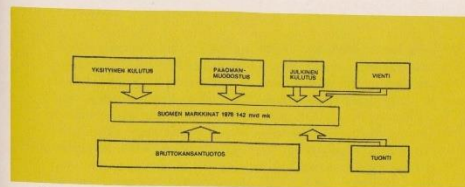
BKT = bruttokansantuotos asukasta kohti USD 1976

KVU = kasvuprosentti 1970-75

T2.10 Maailman rikkaimmat ja köyhimmät

Vuoden 1973 öljykriisin jälkeen ovat lähi-idän pienet öljyvaltiot olleet kansainvälisessä tuloverailussa kärkimaita. Myös Sveitsi ja Ruotsi ovat ajaneet aikaisemmin tilastoa johtaneen maan Yhdysvaltojen ohi. Suomi on jatkuvasti pysytellyt sijoilla 15—20. Jos Suomi pystyisi ylläpitämään 4 prosentin kasvuvauhtia, saavutettaisiin taulukossa T2.10 mainittu Ruotsin bruttokansantuotos asukasta kohti vuonna 1988. Taulukosta nähdään, että Suomen kasvuvauhti on vuosina 1970—75 ollut nopeampaa kuin missään Suomen edellä olevassa maassa.

Kansantulotilaston hännillä on pitkä lista maita, joissa tulo-taso on alle toimeentulominimin ja kasvuvauhti jopa negatiivinen.

K2.3 Suomen kansantalouden kokonaiskysyntä ja kokonaistarjonta

	1960	1970	1978	
	%	%	%	mrd mk
Bruttokansantuotos	81	78	79	140
Tuonti	19	22	21	37
Kokonaistarjonta	100	100	100	177
Yksityinen kulutus	47	46	44	78
Julkinen kulutus	10	12	15	26
Pääomanmuodostus	24	22	17	30
Vienti	19	20	24	43
Kokonaiskysyntä	100	100	100	177
Kehitys 1960 = 100	100	166	208	

T2.11 Huoltotaseen rakenne ja kehitys

3 TULOT JA KYSYNTÄ

Edellä ensimmäisessä luvussa on hahmoteltu kansantalouden kaksipuolinen kokonaiskuva. Toinen puoli ihmisen taloudellisesta toiminnasta tähtää hyödykkeiden tuottamiseen ja toinen puoli niiden kuluttamiseen. Samassa yhteydessä tarkasteltiin jo myös erästä kansantalouden toiminnallista perusilmiötä, nimittäin hyödykkeiden ja tuotannon tekijöiden kiertokulua kotitaloussektorin ja yrityssektorin välillä.

Toisessa luvussa on todettu hyödykkeiden kysynnän olevan se voima, joka pitää yllä taloudellista kiertokulua. Toisen luvun päätarkoituksena on kuitenkin antaa yksityiskohtaisempi kokonaiskuva Suomen kansantalouden tuotannosta ja kulutuksesta, kokonaistarjonnasta ja kokonaiskysynnästä. Kokonaiskysynnän tärkeimmäksi osaksi on todettu yksityinen kulutus kysyntä. Kulutuksen ohella toiseksi mahdolliseksi tuotannon käyttötavaksi on todettu pääomanmuodostus.

Samalla tavoin kuin tulo voidaan käyttää vain joko 'syömiseen tai säästämiseen', samalla tavoin tuotanto voidaan käyttää kulutukseen tai pääomanmuodostukseen. Koska vaihtoehtoja on vain kaksi, meidän tarvitsee tietää vain toinen saadaksemme selville myös toisen. Jos oletamme, että tuonti ja vienti ovat yhtä suuret ja tiedämme tuotannon määrän sekä kokonaiskulutuksen, saamme selville paljonko kulutussektorilta on jäänyt tuloja säästöön tai paljonko hyödykkeitä on mennyt pääomanmuodostukseen.

Tästä vielä huomaamme, että säästäminen ja pääomanmuodostus ovat yhtä suuret. Säästäminen onkin koko kansantalouden kannalta sama asia kuin pääomanmuodostus. Edellisessä tapauksessa asiaa tarkastellaan tulon käytön kannalta,

Tuotanto:
Kulutukseen vai
pääoman-
muodostukseen?

TULOT JA KULUTUS

jälkimmäisessä taas tuotannon käytön kannalta. Vain siinä tapauksessa, ettei säästämistä ja pääomanmuodostusta lainkaan tapahtuisi, kiertokulku olisi ensimmäisessä luvussa esitetyn kaltainen ehyt piiri. Säästäminen merkitsee, että osa kotitalouksien saamasta palkasta ym. tulosta ei menekään välittömään kulutukseen, vaan säästetään myöhemmin käytettäväksi. Pääomanmuodostus taas merkitsee, että osa tuotannosta ei menekään välittömään kulutukseen kotitalouksissa, vaan pysyy yrityssektorissa, tosin ehkä siirtyen yritykseltä toiselle.

Tulo:
kulutukseen vai
säästämiseen?

3.1 TULOT JA KULUTUS

Tuskin on mahdollista löytää kahta perhettä, jotka käyttäisivät tulonsa täsmälleen samalla tavalla. Perheen koko, lasten ikä, se asuuko perhe maalla vai kaupungissa ovat asioita, jotka suuresti vaikuttavat siihen, mitä hyödykkeitä ja paljonko perheessä kulutetaan. Vielä näitä tärkeämpiä kulutukseen rakenteeseen ja määrään vaikuttava tekijä on perheen tulotaso. On luonnollista, että perheessä, jossa kuukausitulot ovat 2000 mk kulutetaan suhteellisesti paljon suurempi osa tuloista ruokaan ja asuntoon kuin perheessä, jonka kuukausitulot ovat esim. 6000 mk.

Kulutus riippuu
tuloista.

Kun perheen tulotaso nousee, välttämättömyimpien hyödykkeiden osuus perheen menoista pienenee ja muiden kuin välttämättömyimpien kulutushyödykkeiden osuus perheen menoista kasvaa.

Tämän jokapäiväisestä elämästä saatujen kokemusten perusteella ymmärrettävän väitteen ovat useat tutkimukset osoittaneet todeksi.

Toinen kulutusta koskeva perustotus, joka ehkä edellistä selvemmin näkyy kuvioista K3.1 on:

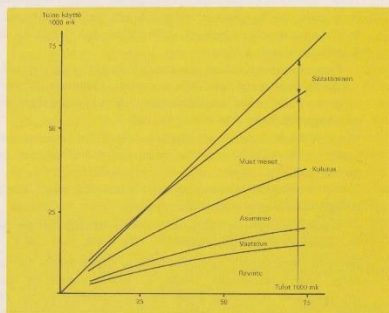
Tulojen kasvaessa kulutuksen osuus tuloista alenee ja säästämisen osuus kasvaa.

Tämäkin tutkimuksen avulla todistettu väite tuntuu luonnolliselta, jos ajattelemme perhettä, jonka vuositulot kasvavat kahdessa vuodessa esim. 25.000 markasta 50.000 markkaan. Kulutusta tuskin lisätään näin nopeasti, joten lisääntyvä säästäminen käy mahdolliseksi. Samaan tulokseen tullaan, jos tutkitaan esim. 1.000 sattumanvaraisesti valittu

TULOT JA KULUTUS

perheen kirjanpitoa. Jos nämä perheet asetetaan tulojen mukaiseen järjestykseen, havaitaan että alimmassa tuloluokassa tuskin voidaan lainkaan säästää, päinvastoin: saatetaan joutua turvautumaan erilaisiin avustuksiin. Korkeimmissa tuloluokissa ei avustuksia tarvita, vaan tuloista riittää osa säästöön. Tässä mielessä säästäminen on täysin verrattavissa elintasolyödykkeisiin. Tulon käyttö näihin lisääntyy sitä nopeammin mitä korkeammalle tulotasolle tullaan.

Kuvio K3.1 esittää kulutuksen ja säästämisen riippuvuutta perheen tulotasosta. Tämä kuvio perustuu Tilastokeskuksen vuonna 1976 suorittamaan kotitaloustiedusteluun, joka käsitti 9000 kotitaloutta kaikista väestöryhmistä maaseudulla ja kaupungeissa. Perheen keskimääräinen henkilöluku oli tämän tutkimuksen mukaan 2,77 henkeä. Tulonsaajia oli näistä keskimäärin 1,30. Kotitalouden keskimääräinen käytettävissä oleva tulo oli 34.750 mk (= 12.545 mk henkeä kohti). Tästä käytettiin kulutukseen 33.140 mk (11.960 mk) ja säästämiseen 1.610 mk (580 mk).

K3.1 Kulutus, säästäminen ja tulot 1976

TULOT JA KULUTUS

Elintarvikkeet	4.0	6.5	9.7	11.3	14.5
Vaatetus	.8	1.5	2.2	2.8	3.8
Asuminen	4.7	7.2	9.2	11.3	15.4
Muut menot	3.9	7.4	11.4	15.6	21.8
Kulutus yhteensä	13.4	22.6	32.5	41.0	55.5
Tulot käytettävissä	12.4	22.6	32.7	43.1	63.2
Säästäminen	—1.0	.0	.2	2.1	7.7
Perheen koko	1.4	1.9	3.0	3.5	4.1

T3.1 Kulutus tulotason mukaan 1976, 1000 mk

Tämän tutkimuksen tulokset ovat hyvin sopusoinnussa eri puolilla maailmaa suoritettujen vastaavien tutkimusten kanssa. Näiden tutkimusten perusteella on voitu todeta, että tulojen kasvaessa perheen

- ravintomenot** kasvavat hitaammin kuin perheen tulot tai kokonaismenot. Suomessa 10 prosentin tulojen kasvua vastaa 7,9 prosentin kasvu ravintomenoissa, jotka käsittävät ruoan, juoman ja tupakan.
- vaatusmenot** kasvavat tämän aineiston mukaan 9,7 prosenttia jos perheen tulot kasvavat 10 prosenttia.
- asumiseen** ja kotitalouskuluun liittyvät menot kasvavat vuoden 1976 kulutustutkimuksen aineiston mukaan 6,8 prosenttia, jos perheen tulot kasvavat 10 prosenttia.
- muut menot** kasvavat tulojen kasvaessa nopeammin kuin tulot eli 10,8 prosenttia, jos tuloissa tapahtuu 10 prosentin kasvu. Tähän menoryhmään kuuluvat sairauden ja terveyden hoito, virkistys, vapaa-aika, auto, kulttuuri ym. menot.

Kokonaiskulutus kasvaa vastaavasti 8,6 prosenttia, jos tulot kasvavat 10 prosenttia. Näin ollen ravintomenot ja asumismenot kasvavat hitaammin, mutta vaatusmenot ja muut menot nopeammin kuin koko kulutusmenot tulojen kasvaessa. On huomattava, että kulutusmenojen suuruus ei riipu vain perheen käytettävissä olevien tulojen suuruudesta, vaikka tulot ovatkin tärkein kulutukseen vaikuttava tekijä. Muita

Tulojen kasvun vaikutus kulutukseen

tärkeitä kulutukseen vaikuttavia tekijöitä ovat ansiotyössä käyvien perheenjäsenten lukumäärä, perheen koko, sosiaalinen asema, perheenjäsenten ikäjakautuma, asumismuoto jne. Vaikka kulutus yleensä kasvaa tulojen kasvaessa, on olemassa sellaisiakin hyödykkeitä, joiden kulutus ei kasva tai suoraan vähenee perheen tulojen kasvaessa. Esimerkkejä ovat eräät elintarvikkeet kuten jauhot ja kala. Joitakin hyödykkeitä voidaan vastaavasti pitää elintasohyödykkeinä sen perusteella, että tulojen kasvu lisää niiden kulutusta hyvin voimakkaasti. Tällaisista ovat esimerkiksi ennen muuta autot ja ulkomaanmatkoihin sekä suuriin kestokulutushyödykkeisiin käytetyt menot.

Tietysti myös säästäminen eli tulojen ja kulutuksen erotus kasvaa tulotason noustessa. Alimmissa tuloluokissa säästäminen voi olla jopa negatiivista kuten kuvista K3.1 nähdään.

PERHE JA KANSANTALOUS

Tähän asti olemme tarkastelleet kulutuksen peruspäättämisyksikön, perheen käyttäytymistä ja perheen kulutuksen riippuvuutta perheen tuloista. Suomen kansantalouden kulutussektorin muodostaa yli miljoona perhettä. On selvää, että kansantalouden kokonaiskulutuksen määrä riippuu kansantalouden kokonaistulosta samaan tapaan kuin perheen kulutus perheen käytettävissä olevasta tulosta. Meidän päämääränämme on päästä selville juuri kokonaissuureista ja niiden muutoksista sekä näihin vaikuttavista tekijöistä. Tarkastelemalla kansantalouden kokonaistulon eli kansantulon ja kokonaiskulutuksen keskinäistä suhdetta vuosittain esim. 20 vuoden aikana voidaan päästä periaatteessa samoihin tuloksiin kuin tutkiessa kulutuksen ja tulojen riippuvuutta perheittäin:

1. Kokonaiskulutus ja säästäminen riippuvat kansantulon suuruudesta.
2. Kansantulon kasvaessa kulutuksen osuus alenee ja säästämisen osuus kasvaa.

3.2 PÄÄOMANMUODOSTUS JA KANSANTALouden TASAPAINO

Edellä ensimmäisessä luvussa todettiin kotitaloussektorin saavan palkkoina, voittoa ym. korvauksina tuotantontekijäpanoksista kaiken sen tulo, jonka yrityssektori saa tuotantonsa myynnistä. Sen jälkeen toisessa luvussa todettiin, että kansantalouden **kokonaistuotanto** on taloudellisessa mielessä mahdollista käyttää vain kahdella tavalla: joko **kulutukseen** tai **pääomannuodostukseen**. Se että tuotannon kysynnässä kuitenkin erotetaan kolmanneksi sektoriksi julkinen kysyntä, ei muuta asiaa. Julkinen kysyntä voi myöskin olla vain joko kulutuskysyntää tai pääomannuodostus- eli investointikysyntää. Siis tuotannolla on vain kaksi taloudellista käyttötapaa: kulutus ja pääomannuodostus.

Tässä luvussa on edellä todettu, että kuluttajien eli kotitaloussektorin saama **tulo** on myöskin mahdollista käyttää vain kahdella eri tavalla: **kulutukseen** tai **säästämiseen**. Koska nyt koko kansantalouden tuotanto on mahdollista käyttää kahdella tavalla: kulutukseen ja pääomannuodostukseen ja toisaalta tuotannosta saatava tulo sekin kahdella tavalla: kulutukseen ja säästämiseen, täytyy pääomannuodostuksen olla yhtä suuri kuin säästämisen.

Pääomannuodostus:
säästäminen.

SÄÄSTÄMIS- JA INVESTOINTIPÄÄTÖSTEN ERILLISYYS

Ensi näkemältä tässä ei olekaan mitään ihmeellistä, sillä kuten jo edellä on todettu, kysymyksessä on sama asia tarkasteltuna kahdelta puolelta: pääomannuodostus on kansantalouden kokonaistuotannon eli kansantuotoksen käyttöä ja säästäminen siitä saatavan kokonaistulon eli kansantulon käyttöä. Säästämisen ja pääomannuodostuksen yhtäsuuruuden ihmeellisyys johtuu siitä, että

säästämistä ja pääomannuodostusta koskevia päätöksiä tekevät eri henkilöt ja eri syistä.

Säästämistä koskevia tulonkäyttöpäätöksiä tekevät **kotitaloudet**, pääomannuodostusta koskevia tuotannonkäyttöpäätöksiä taas **yritykset**.

Säästämisen
perheissä,
pääoman-
muodostus
yrityksissä.

Millions perhettä
= kansantalous.

investoinneista siis tuotannon käytöstä pääomamuodotukseen, uusien tuotantolaitosten rakentamisesta, koneiden ja kaluston hankinnasta ja varastojen pidosta päättävät yritykset. Yritysten investointipäätökset vaikuttavat ratkaisevasti tulevaisuuden odotukset asianomaisella alalla. Jos yrityksen tuotteiden menneki näyttää vähenevän, suoritetaan investointeja tuotantolaitoksiin varsin varovasti. Jos taas mennekimahdollisuudet näyttävät hyviltä, tuotantollinen pääomamuuutos alalla vilkastuu.

Osaksi yritykset rahoittavat investointinsa omilla säästöilään. Säästämistä voi siis tapahtua myös yrityssektorilla. Näin on asiantilalla silloin, kun yritys ei käytännössä kaikkea myyntituloaan tuotantontekijöistöihin kotitalouksilta tai jaa kaikkea voittoaan osakkaille, vaan siirtää osan tuloistaan rahastoihin, joiden avulla esim. uusia rakennusluonnitteita toteutetaan, Harvoin kuitenkin yrityksen oma säästäminen on riittävä turvaamaan pääomanmuodostuksen rahoituksen kokonaan, osa on rahoitettava lainoilla.

Suuri osa esillä olleista tapahtuista siis kotitalouksissa. Kotitaloudet säästävät täysin riippumatta siitä, mitkä jokin tuotannonallan tulevaisuuden näkymät näyttävät. Perheen säästämisen syty saattavat valhella suuresti: jotkut säästävät oman asunon toivossa, toiset ostakseen auton, joillekin säästämisen saattoa alla pelkkä tae. Monessa tapauksessa kotitalouksien säästämisen e niinkään vaadi erillistä päätösketkoa kuin pääomamuodustos yrityksiissä, sillä säästämistähän on se mitä jäi jäljelle kun tuloa käytetään tulokukseen. Säästämisen määräytyy siis tavallaan automaattisesti tulotasosta riippuen. Kuinka nyt näin eri tavalla määrättyvät ilmiöt kun säästämisen ja pääomamuodustos voitvattin kko kansantaloudessa olla yhtä suuret?

SÄÄSTÄMISEN JA PÄÄOMANMUODOSTUKSEN
YHTÄSUURUUS

Ongelman ratkaisu:

Haluttu pääomanmuodostus ei aina ole yhtä kuin tapahtunut pääomanmuodostus.

Valaisemme tätä koko kansantalouden tasapainon kannalta ensiarvoisen tärkeätä toteamusta esimerkillä.

Yritykset säästävät, mutta vain osan pääomanmuodotuksensa rahoitustarpeesta.

Esimerkki. Yrittäjä Sahari käyttää 100 mk raaka-aineiden os-
toon.

Sahari liisaa päänäammuodustustaan 100 mk:lla, koska hän tää lä määrällä kasvattaa varastojaan. Mutta raaka-aineen myyjä vastaa vasti pienentää varastojaan myynnin johdosta. Jos raaka-aine maksoi myyjälle 100 mk, hän pienentää investointeja samalla määrällä kuin Sahari niitä suurentaa. Säästäminen sen enemää kuin päänäammuodustustaan eivät muuta. Jos kuitenkin raaka-aine oli myyjällä maksanut vähemmän kuin 100 mk, esim. 70 mk, silloin hän pienentää varastojaan vain 70 mk:lla ja saa tuloa 30 mk. Tämä hänellä on säästössä. Nyt Saharin investoinnit ovat lisääntyneet 100 mk:lla ja myyjän pienentyneet 70 mk:lla. Kansantalouden investoinnit ovat siis kasvaneet 30 mk:lla eli täsmälleen säästämisien määrällä.

Edellä on väitetty, ettei kotitalouksien säästäminen suoraan johda pääomanmuodostukseen yrityksissä, koska ratkaisut tehdään erikseen. Esimerkki osoittaa, että säästäminen ja pääomanmuodostus kuitenkin aina ovat yhtä suuret. Ovatko nämä väitteet ristiriidassa keskenään?

On totta, että säästäminen pakostakin on aina yhtä suuri kuin pääomannuodostus, mutta siitä ei seuraa, että koti taloudet käyttäisivät säästonsä pääomannuodostukseen tai lainaisivat ne yrityksille investointeja varten. Jos tuotonannor arvo on 100 milj. mk ja ainoastaan 70 milj. mk käytetään kulutukseen säästäminen on 30 milj. mk. Yrityssektorilla täytyy siis olla hallussaan 30 milj. mkn arvosta tuotteita, joita ei ole myyty kuluttajille. Yrityksillä on enemmän rakennuksia, koneita tai varastoja. Yritykset ovat investoineet 30 milj. mk, halusivatpa ne sitä tai eivät.

K3.2 Kansantalouden tasapainottuminen

Säästäminen on nyt yhtä suuri kuin pääomanmuodostus. Mutta osa pääomanmuodostuksesta voi olla ei-toivottua. Tuottajat ehkä halusivat investoida vain 25 milj. mk. He huomasivat, että he eivät saa myydyksi koko lopputuotantoaan kulluttajille, he vähentävät tuotantoaan. Säästäminen johtaa siis kylläkin pääomanmuodostukseen, mutta ellei haluttu pääomanmuodostus ole täsmälleen yhtä suuri kuin säästäminen, vaan on esim. pienempi, kuten tässä, ylimääräinen pääomanmuodostus on ei-haluttua. Tuotantoa pienennetään niin että liialta pääomanmuodostukselta vältytään. Vain silinä tapauksessa että yritykset haluavat käyttää pääomanmuodostukseen juuri 30 milj. mk. on tulon käyttö täsmälleen yhtä suuri kuin tuotannon käyttö ja kokonaiskysyntä kulutukseen ja pääomanmuodostukseen yhtä suuri kuin tuotannon kokonaistarjonta, kokonaiskysyntä ja kokonaistarjonta ovat tasapainossa.

Kertauskysymyksiä

1. Vertaa toisiinsa tuotannon käyttöä ja tulojen käyttöä. Miksi tuotannon käyttö ja tulojen käyttö ovat keskenään yhä suurempi luottolaitteita? Mitä myöten säästöt voivat joutua rahoittamaan pääomanmuodostusta?
2. Arvioi tai tutki pitämällä kuukauden ajan kirjaa perheesi menoista, mitkä ovat ravinnon, vaatekustannusten, asumisen ja muiden menojen osuudet perheesi menoista. Voittoko säästää? Mihin tulojen käyttöön säästät?
3. Mistä eristä työlöiden ja omaisuudesta saatavien tulojen lisäksi perheesi käytettävissä oleva rahamäärä voisi koostua? Jollakin perheillä on myös rahan arvoisia luotoksia, siis kulutusta ilman tulonkäyttöä. Mitä tällaisia luotoksia teidät luettelaa?
4. Miten käyttäisit rahasi, jos saisit:
 - a) 10 % palkankorotuksen?
 - b) 5 000 markan voikkousvoiton?
 - c) 10 000 markan perinnön?
 Vertaa tätä tulonkäyttöä nykyiseen tulonkäyttöösi.
5. Mitä ilmeellistä on säästämisen ja pääomanmuodostuksen yhtäsuuruudessa?
6. Miksi pääomanmuodostus yrittäjien päätöksistä huolimatta muodostuu yhä suureksi kuin säästäminen? Miksi kuitenkin pääomanmuodostusta voidaan pitää säästämistä tärkeämpänä tuotannon tasoon vaikuttavana tekijänä?

4 TUOTANTO JA TULOJEN SYNTY

Edellisessä luvussa tarkastelun kohteena oli kirjan alussa esitellyn kansantalouden kokonaiskuvan kysyntäpuoli. Erityisesti kiinnitettiin huomiota kokonaistuotannon kahteen käyttötahdellisuuteen: kulutukseen ja pääomanmuodostukseen. Todettiin, että tärkein tuotannon käyttöön vaikuttava tekijä on kysyntä, joka puolestaan on riippuvainen kulutusosuudesta ja sen vastakohdasta säästämisosuudesta kansantulon käytössä.

Tässä luvussa pyritään etsimään vastauksia kysymyksiin:

(1) Miten tuotanto aikaansaadaan?

(2) Miten tulot syntyvät tai miten kansantulo syntyy?

Vastaukseksi edelliseen kysymykseen tarkastellaan eräitä tärkeitä seikkoja, joilla on merkitystä kansantalouden tuotannon ja sen aikaansaamiseksi käytettävissä olevien tuotantotekijöiden välisessä riippuvuudessa. Jälkimmäiseen kysymykseen vastataan tarkastelemalla, mistä tekijöistä palkan, koron ja voiton korkeus riippuvat.

4.1 TUOTANTO JA TUOTANNONTEKIJÄT

Samalla tavoin kuin voitiin osoittaa kulutuksen riippuvan tulotasosta, voidaan osoittaa tuotannon riippuvan tuotantotekijöiden: työvoiman, pääoman ja luonnonvarojen hinnoista ja määrästä selviä odotettavissa olevan voiton suuruudesta. Ajatellaamme itseämme yrittäjinä. Valmistamme ja myymme

esim. kaivonrenkaita. On selvää, että se paljonko pystymme valmistamaan betonisia kaivonrenkaita, riippuu siitä paljonko yrityksessämme on käytettävissä työvoimaa ja paljonko koneita. Jos taas olemme maanviljelijöitä on näiden tekijöiden lisäksi myös luonnonvarojen eli viljelysmaan määrällä ja laadulla ratkaiseva merkitys. Samoin on asia koko kansantalouden kannalta. Kansantalouden kokonaistuotannon määrä riippuu siitä, paljonko työvoimaa, tuotannollista pääomaa ja luonnonvaroja on käytettävissä tuotantotoimintaan.

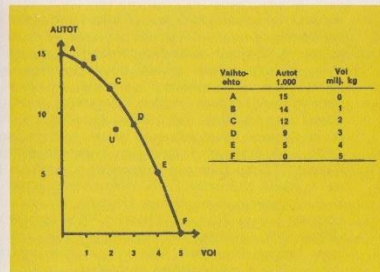
Tietyllä tuotannonalalla saatava voitto taas ohjaa tuotannon-tekijöitä kannattavimpiin kohteisiin. Jos voitto jollakin alalla käy liian pieneksi, tämä ala ei enää houkuttele yrittäjiä, tuotannon määrä pienenee. Jos taas voitto on suuri, on se merkinä voimakkaasta kysynnästä tällä alalla. Tuotantovoimia siirtyä voiton houkuttelemana plenuituoitelta alalta suurituotukselle alalle, eli heikon kysynnän alalta voimakkaan kysynnän alalle. Kilpailu taas estää sen, ettei voitto voimakkaan kysynnän omaavalla tuotannonalallaan pääse muodostumaan kohtuuttoman suureksi.

KANSANTALOUDEN TUOTANTOVAIHTOEHDOT

Taloudellinen toiminta on vaihtoehtojen valintaa. Tuotantoräsurssit ja aika ovat rajalliset. Jos jotakin halutaan lisää on jostakin muusta ehkä luovuttava. Tätä **valinnan pakottilan-**netta valaisee kansantalouden tuotantovaihtoehtojen käyrä.

Oletetaan, että jos yhteiskunta ohjaa kaikki resurssinsa autojen valmistukseen, se pystyy tuottamaan 15.000 autoa kuukaudessa mutta ei lainkaan voita (kuvio K4.1). Jos voitakin halutaan tuottaa on autojen tuotantoa vähennettävä ja vapautettava työvoimaa ja pääomia autojen tuotannosta ja suunnattava ne voim tuotantoon. Mahdollisuuksien rajoissa on esim. 9.000 auton ja 3 milj. voikilon tuottaminen, Jos taas kaikki voimavarat suunnataan voim tuottamiseen, saadaan aikaan esim. 5 milj. kg voituotanto, mutta autoista on kokonaan luovuttava.

Käyrältä löytyvät kaikki ne tuotantovaihtoehdot, jotka ovat yhteiskunnan mahdollisuuksien rajoissa. Käyrän ulkopuolelle eivät resurssit riitä. Mutta käyrän sisäpuolelle saatetaan joutua. Silloin kaikki voimavarat eivät ole täysikäytössä, vaan tuotantokapasiteettia on vapaana, osa kansalaisista on työt-

K4.1 Tuotantovaihtoehtojen käyrä

Kansantalouden tuotantovaihtoehdot

töminä tai osa taloudelliseen käyttöön kelpaavaa maata on ilman käyttöä (piste U).

Tuotantovaihtoehtojen käyrällä on mahdollisuus analysoida useita muitakin vaihtoehtotilanteita: ohjataanko resursseja välttämättömyyshyödykkeiden vai ylellisyshyödykkeiden tuotantoon, julkisen vai yksityisen sektorin käyttöön tulevaan vai nykyiseen kulutukseen.

TUOTANNONTEKIJÄIN KYSYNTÄ JA TUOTANNON KYSYNTÄ

Miksi erilaisilla kulutushyödykkeillä on kysyntää? Miksi kuluttaja haluaa ostaa esim. sanomalehden tai päällystakin? — Koska hänellä on hyötyä näistä. Kuluttaja pitää tarpeellisenä sanomalehden lukemista tai lämmittävää päällystakia. Mutta kun yrittäjä haluaa ostaa tuotannon-tekijöitä, miksi hän sen tekee? Hän tuskin palkkaa työvoimaa pelkästään saadaakseen psyykkistä tai fyysistä tyydytystä. Hän haluaa ostaa tuotannon-tekijöitä tuotantoon ja sen avulla aikaansaataa myyntituloa varten. Tyydytys on kyllä kuvassa mukana, mutta seu-

Tarpeet kulutus-kysynnän taustana.

raavassa portaassa. Yrityksen asiakkaat ostavat nimittäin yrityksen tuottamia hyödykkeitä vain koska heille on niistä hyötyä, he tuntevat niiden käyttämisestä tyydytystä. Tällä tavoin tuotannontekijäin kysyntä on täysin riippuvainen lopullisten kulutushyödykkeiden kysynnästä. Yrittäjä ei tunne mielenkiintoa sellaisen koneen ostamiseen, jolla voidaan tuottaa esim. muodista pois jäänyttä hyödykettä, koska sillä ei ole kysyntää. Näin kuluttajan saama tyydytys viime kädessä määrää yritysten käyttämien tuotannontekijöiden kysynnästä. Tämän takia tuotannontekijäin kysyntä on **johdet-
tua kysyntää**. Asiantuntija voi periaatteessa johtaa raaka-
aineiden, työvoiman ja pääoman kysynnän tietäessään loppu-
tuotteen, esim. päällystakin kysynnän. Villan kysyntä riippuu
villalangan kysynnästä, joka puolestaan riippuu siitä kudot-
tavan kankaan kysynnästä, joka se puolestaan saattaa riip-
puu esim. juuri päällystakkien kysynnästä.

Näin tuotannontekijäin kysyntä on **johdettavissa lopputuo-
teen kysynnästä monen portaan kautta**.

Toisaalta taas: tuotannontekijät eivät kukin erikseen muutu tuotteiksi yrityksen kautta kulkiessaan vaan **tuotanto** on ni-
menomaan **tuotannontekijöiden yhdistämistä**. Tuotannon mää-
rä riippuu useamman kuin yhden tuotannontekijän määrästä.
Esim. päällystakki on mahdollista tuottaa vain yhdistämällä
kaikkia perustuotannontekijöitä. Kangas ei muutu takiksi il-
man työtä, koneita, ilman että joku ottaa organisoidakseen
tuotannon ja kantaakseen onnistumisen tai epäonnistumisen
seuraukset. Tuotannontekijäin yhdistämisessä on olemassa
vaihtoehtoja. Takki on mahdollista valmistaa esim. käyttäen
runsaasti työtä ja vähän pääomaa tai päinvastoin säästään
työtä ja käyttäen mahdollisimman paljon koneita.

Tuotannontekijät ovat siis osaksi **korvattavissa toisillaan**.
Näin tuotannontekijäin kysyntä ei ole riippuvainen vain loppu-
tuotteen kysynnästä vaan se **riippuu myös muiden tuotan-
nontekijäin kysynnästä**.

ALENEVAN RAJATUOTOKSEN LAKI

Toinen tuotannon ja tuotannontekijäin keskinäistä riippuvuutta
ilmentävä seikka on alenevan rajatuotoksen laki. Kuvitelkaam-
me, että olemme maanviljelijöitä ja tuotamme perunaa esim.
yhden hehtaarin suuruusella peltotilukulla. Kokeilemme mikä
vaikutus tehtävän työn — siis **yhden tuotannontekijän —
lisäämisellä tuotannon määrään**.

On selvää, että ellemme lainkaan tee työtä, emme edes is-
tuta tai korjaa, emme saa ainuttakaan mukulaa satoa. Mutta
jos käytämme yhden miestyöviikon siemenen lajitteluun, is-
tutukseen, multaukseen ja sadon korjuuseen sopivasti jaet-
tuna, saatamme saada tietyltä alalta esim. 10 tonnin sadon
(Taulukko T4.1). Entä jos käytämme kaksi työviikkoa samaan
maa-alaan, saammeko silloin kaksinkertaisen sadon? Voi olla,
että sato tosiaan kaksinkertaistuu, aivan mahdotonta ei ole
sekään, että se enemmänkin kuin kaksinkertaistuu sen mu-
kaan, kuinka tehokkaita koneita ja lannoitteita on **työntekijäin
käytössä**.

Jos kuitenkin emme lisää mitään muuta kuin työvoima-
panosta, on varsin todennäköistä, ettei sato kaksinkertaistu
vaikka kylläkin lisääntyy. Voimme olettaa, että kahden työ-
viikon käyttäminen nostaa sadon 15 tonniin. Näin siis työ-
panoksen lisääminen yhdestä kahteen lisäsi tuotantoa 5 ton-
nia. Todennäköisesti kolmaskin työviikko lisäisi tuotannon
määrää, mutta jos nytkään ei mitään multa panoksia lisättäi-
si, jäisi kolmannen työviikon aiheuttama sadon lisäys ehkä
3 tonniin, neljäs ehkä lisäisi satoa vielä 2 tonnia ja viides
tonnin.

Suoritetusta kokeesta nähtäisiin kuitenkin varmuudella se
seikka, että yhden tuotannontekijäpanoksen lisääminen mui-
den pysyessä ennallaan lisää tosin tuotannon kokonaismää-
rää, mutta että tämä yhden lisäpanoksen aiheuttama tuotan-
non lisäys jatkuvasti alenee. Tätä sanotaan tuotannon teo-
riassa alenevan tuotoksen laiksi. Tämä laki pätee yhtä hyvin
mihin tuotannontekijään hyvänsä. Voisimme suorittaa saman

Mitä vaikuttaa
muutos yhden
tuotannontekijän
määrässä?

Tuotannontekijän
rajatuotos.

Työpanos	Tuotanto	Tuotannon lisäys
0	0	10
1	10	5
2	15	3
3	18	2
4	20	1
5	21	

T4.1 Työpanoksen vaikutus tuotannon määrään

kokeen myös esim. niin päin, että käyttäisimme aina saman määrän työvoimaa, mutta vaihtelisimme maa-alan suuruutta. Hehtaarisato alenisi tietyn pisteen jälkeen sitä mukaa kuin maa-alaa lisättäisiin.

Kun yhtä tuotannontekijää lisätään muiden käytön pysyessä ennallaan, tuotannontekijäin lisäyksikön aikaansaama tuotannon lisäys alenee.

SUURTUOTANNON EDUT

Alenevan tuotoksen suhteen lähes vastakkainen ilmiö on etu, joka koituu siitä, että tuotantoa harjoitetaan suuressa mitassa. Monella teollisuustuotannon alalla tuotannon määrä enemmän kuin kaksinkertaistuu, jos kaikkia tuotannontekijöitä käytetään kaksinkertainen määrä. Suurtuotannon edut ja alenevan tuoton laki eivät ole täysin vastakkaisia ilmiöitä, sillä suurtuotannon etuja saavutetaan lisäämällä kaikkia tuotannontekijöitä samassa suhteessa, kun taas alenevan tuoton laki vaikuttaa silloin, kun vain yhtä tuotannontekijää lisätään. Suurtuotanto käy edulliseksi silloin, jos jotakin tai joitakin seuraavista tuotantomenetelmistä voidaan ottaa käyttöön:

- (1) tuotanto muuta kuin ihmistyövoimaa (esim. vesivoimaa, sähkövoimaa, atomivoimaa) hyväksikäyttäen
- (2) automaation ja itseäänäytävien mekanismien (esim. elintarvikkeiden jalostus ja pakkaaminen) käyttö
- (3) standardoitujen, vaihdettavien osien käyttö
- (4) monimutkaisten työväleiden jakaminen yksinkertaisiksi, toistuviksi osasuorituksiksi

Nämä tuotantomenetelmät pääsevät oikeuksiinsa vain, jos voidaan tuottaa kyllin suuria määriä eli kun yritys toimii riittävän laajalla markkinoilla. Esimerkkinä voimme tarkastella henkilöauton tuottamista Suomessa. Ongelmana ei ole suinkaan ollut teknisen valmiuden puute vaan epävarmuus siitä, pystyttäisiinkö kotimaista autoa myymään niin paljon, että sen tuotanto kävisi kannattavaksi. Autontuotannossa on ratkaiseva merkitys sillä, että auton kokoaminen voi tapahtua keskeyttämättömänä sarjatuotantona. Tämä seikka ja sen vaatima työvoiman erikoistuminen pääsevät oikeuksiinsa vasta,

Suurtuotanto vastii suuria markkinoita.

kun tuotanto on lähellä 100 000 kpl vuodessa. Tämä taas merkitsee sitä, että ollakseen kannattava kotimaisen auton olisi lyhyessä ajassa vallattava kotimaanmarkkinat kokonaan, tai huomattava osuus erittäin kireistä kansainvälisistä markkinoista.

Suurtuotannosta ja erikoistumisesta koituvien etujen entistä parempi hyväksikäyttö on nykyisin kansainvälisen taloudellisen yhdyntymisen ainoa mutta myös täysin riittävä peruste. Väitetään, että EFTAn mukanaan tuoma markkinoiden laajentuminen on aiheuttanut mm. sen, että vasenkätisille tarkoitetun korkkiruuvien valmistaminen on nyt käynyt kannattavaksi Ruotsissa.

TUOTANNONTEKIJÄN VAIKUTUS TUOTANTOON

Perinteellisesti erotetaan kolme perustuotannontekijää: luonnonvarat eli yksinkertaisesti maa sekä työ ja pääoma. Toisaalta yrityksen toimintaa eli yrittäjyyttä pidetään näistä erillisenä tuotannontekijänä. Näin tehdään sen vuoksi, että yrittäjätöiminnasta saatava korvaus on luonteeltaan erilaista kuin muusta työstä saatava korvaus. Työn korvaus on palkka, maan vuokra, pääoman korko ja yrittäjyyden voitto. Voitto on jäänös, joka yrittäjälle jää, kun hän on myyntituloillaan maksanut tuotannontekijäin aiheuttamat kustannukset.

Mikä sitten on kunkin näistä merkitys kansantalouden tuotannossa? Se käy selville taulukosta T4.2.

	mrd mk	%
Palkat ja sosiaalikulut	72.5	68
Korot ja vuokrat	9.2	9
Elinkeinotulot ja voitto	10.7	10
Tulonsiirrot	13.6	13
	106.0	100

T4.2 Tuotannontekijäkorvaukset Suomessa 1978

Taulukosta nähdään, että työ on ylivoimaisesti tärkein tuotannontekijä. Sen merkitys korostuu vielä, kun otetaan huomioon, että elinkeinotuloista ja voitosta suurin osa on täysin

Maa,
työ,
pääoma.

Voitto on
jäänös.

Työ on tärkein
tuotannontekijä.

työpalkkaan rinnastettavaa korvausta elinkeinonharjoittajan omasta työpanoksesta.

Tuotantotekijän kokonaisuus kansantalouden tuotannossa ei kerro kaikkea tämän tuotannontekijän vaikutuksesta. Tuotannontekijäpanoksessa tapahtuvat muutokset ovat ainakin yhtä mielenkiintoisia kuin panosten kokonaisuudet. Siis paljonko kansantalouden tuotanto kasvaa, jos työpanos kasvaa esim. 10 %? Mikä vaikutus on pääoman kasvulla tuotannon määrään? Suoritetujen tutkimusten mukaan työpanoksen suhteellinen vaikutus on suurin. Työpanoksen kasvu 10 %:lla johtaa näiden tutkimusten mukaan 7,8 % kasvuun Suomen teollisuustuotannossa. Vastaavasti pääoman kasvu 10 %:lla kasvattaa tuotantoa vain 2,2 %. On kuitenkin muistettava, että työvoimapanoksen kasvu 10 %:lla vie aikaa ehkä 10 vuotta, kun taas kansantalouden pääomapanos saattaa kasvaa 10 % yhdessä vuodessa, joten tuotannon kasvun kannalta on pääomanmuodostus työvoiman kasvua tärkeämpi. Jos huomiota kiinnitetään tuotannontekijäin laatuun eikä vain niiden määrään, voidaan kolmesta perustuotannontekijästä erillään tarkastella teknisen tiedon kehitystä. Uudet keksinnöt, paremmat menetelmät merkitsevät, että määrällisesti entisen suuruisella tuotannontekijäpanoksella saadaan aikaan entistä suurempi tuotanto. Suomalainen tutkija O. E. Niitamo on voinut osoittaa, että tiedon tason kohottaminen lisää tuotantoa merkittävästi. Hänen tutkimustensa mukaan koulutustason kohottaminen 10 prosentilla jo yksistään lisää tuotantoa 5,5 prosentilla.

Pääoma on kasvun
tärkein lähde.

Tieto lisää
tuotantoa.

4.2 TULOJEN SYNTYMINEN

Jos tarkastelemme tuotantoa koko yksityissektorin kannalta, meidän on kiinnitettävä huomiota seuraaviin ongelmiin:

1. Paljonko kutakin tuotannontekijää on saatavissa?
2. Mitkä seikat vaikuttavat tuotannontekijöistä maksettaviin korvauksiin?

Näistä tekijöistä riippuvat kansantalouden tuotannon määrä ja rakenne.

Mutta samanaikaisesti kuin tuotannon määrä ja rakenne määräytyvät, samanaikaisesti ratkeaa myös kansantalouden koko-

naistulujen eli kansantulon suuruus. Kuten ensimmäisessä luvussa todettiin, kotitaloussektori omistaa viime kädessä kaikki kansantalouden tuotannontekijät. Kotitaloussektorille eli kulutussektorille joutuu siis myös kaikki tulo, joka tuotannon avulla syntyy. Yritykset maksavat palkkaa työntekijöilleen, korkoa ja vuokraa pääoman rahoittajille, sekä jakavat voittonsa osinkona omistajilleen. Palkka, korko, vuokra ja voitto ovat kaikki korvauksia tuotannontekijöistä, tuloa tuotannontekijäin omistajille eli kuluttajille. Silloin kun palkan, koron, vuokran ja voiton suuruus ratkeaa, silloin ratkeaa myös kansantulon korkeus.

TYÖVOIMAN TARJONTA JA PALKKA

Työ on tuotannontekijöistä tärkein. Työpalkkojen osuus oli vuonna 1968 koko Suomen kansantaloudessa maksetuista tuotannontekijäkorvauksista 63 %. Niiden osuus oli itse asiassa vielä tätäkin suurempi, sillä suuri osa yrittäjätoiminnasta saadusta voitosta on todellisuudessa korvausta elinkeinonharjoittajan omasta työpanoksesta.

Mistä tekijöistä tuotannon palvelukseen saatavissa olevan työvoiman määrä on riippuvainen?

1. **Väestön määrä.** Ensimmäinen työvoiman tarjontaan vaikuttavista tekijöistä on tietenkin väestön määrä. Suomessa 4 miljoonan asukkaan raja ylitettiin vuonna 1950. Tällä hetkellä väestön määrä on 4,8 milj. Väestön kasvu on riippuvainen kolmesta tekijästä: syntyvyydestä, kuolevuudesta ja muuttoliikkeestä. Vuosina 1973—77 syntyvyys oli keskimäärin 13,5 promillea väestön määrästä, kuolevuus taas jäi 9,4 promilleen. Näin väestön nettolisäys oli 4,1 promillea. Itsenäisyytemme alussa sekä syntyvyys että kuolleisuus olivat huomattavasti korkeammat, mutta väestön kasvu oli lähes täsmälleen yhtä voimakasta kuin nyt 50 vuotta myöhemmin.

2. **Väestön rakenne.** Väestön kasvun ohella väestörakenteessa tapahtuvilla muutoksilla on ratkaiseva merkitys työvoiman tarjonnalle. Työvoiman kannalta on merkitystä työkykyisen väestön eli 15—65-vuotiaiden osuudella koko väestön mää-

rästä. Viisikymmentä vuotta sitten tämä osuus oli vajaa 60 %, nyt se on noin 65 %. Näiden ikäluokkien on työllään elätettävä myös nuoremmat ja vanhemmat.

3. **Työajan pituus.** Kolmas työvoiman saannin kannalta merkityksellinen seikka on työajan pituus. Siirtyminen 45 tunnin työviikosta 40 tunnin työviikkoon merkitsee sinänsä n. 10 % vähennystä tehdyn työn määrässä. Mutta samanaikaisesti tapahtuva työn tuottavuuden nousu ja työvoiman kasvu korvaavat varsin lyhyessä ajassa tämän vähennyksen.

Koko kansantalouden kannalta mielenkiintoinen on kysymys: Mikä vaikutus palkkatason korkeudella on tehtyjen viikkotuntien määrään? On nimittäin niin, että alhaisen palkkatason vallitessa viikossa tehtävien työtuntien määrää ollaan halukkaita lisäämään, koska lisätunnit tuovat lisätuloja. Jos lisätunnit ovat ylittunteja, niistä saatava palkka on normaalipalkkaa korkeampi, mikä vielä lisää houkutusta tehdä lisätunteja. Palkkatason kohotessa lisätuntien houkutus kuitenkin pienenee ja lopulta ei ollen lainkaan halukkaita lisätulon toivossa tekemään pitempiä työviikkoja. Päinvastoin palkkatason edelleen kohotessa toimeentulo paranee niin paljon, että mieluummin halutaan lisää vapaa-aikaa eli lyhyempi työviikko kuin lisätuloja. Näin vapaa-aika katsotaan ikään kuin hyödykkeeksi, jonka saamiseksi ollaan valmiit uhraamaan osa työtunneista ja työpalkasta. Entä sitten palkasta?

Mitkä tekijät vaikuttavat palkan suuruuteen?

Suurten yhtiöiden johtajat pääsevät Suomessakin yli 200.000 mk vuosituloihin, siis yli 15.000 mk kuukausipalkkaan. Valtion laitosten pääjohtajien kuukausipalkka on yli 10.000 mk, professori saa yli 7.000 mk kuukaudessa. Pankkineiti saa 2.000 mk.

Mistä johtuvat palkkaerot?

1. **Työn laatu.** Osa palkkaeroista on helppo ymmärtää. Erot työn laadussa, sen miellyttävyydessä vaativat eroja palkoissa. Tällöin palkkaero on korvaus työhön liittyvästä vastuusta, työn vaaroista tai likaisuudesta tai muista sellaisista tekijöistä. Samoin työn epäsäännöllisyys, yötyö, sunnuntaityö on korvattavaa erikseen. Toisaalta taas saatavaa olla olemassa tehtäviä, jotka ovat niin haluttuja, että niihin on jatkuvasti tarjok-

kaita, vaikka palkka olisi suhteellisen alhainenkin. Ehkä jotkut virkamiehet ovat tästä syystä alhaisella palkalla.

2. **Työvoiman laatu.** Jos kaikki työvoima olisi samanlaista, olisivat kaikki palkkaerot ymmärrettävissä korvauksena eroista työn laadussa. Näin ei kuitenkaan ole, vaan ihmisten kyvyissä ja taidoissa on suuria eroja. Siis osan palkkaeroista selittävät erot työvoiman laadussa. Tuskin on olemassa tietyn tehtävän kannalta kahta samanarvoista työntekijää. Toinen on huolellisempi, toinen nopeampi kuin toinen. Erot työvoiman laadussa saattavat äärimmillään olla niin suuret, että jokin työpanos on lajissaan ainutlaatuinen. Huomattavan taidemaalarin tai laulajan työpanos on niin ainutlaatuinen, ettei kukaan pysty sitä jäljittelemään. Taiteilijan palkkion korkeus on ymmärrettävissä juuri tältä pohjalta.

3. **Koulutuskustannukset.** Jos lääkärin vuositulot nousevat yli 50.000 mk, on hänen palkkansa korkeutta ihmeteltäessä muistettava ne kustannukset, joita hän on joutunut maksamaan opiskelustaan. Kallit koulutuskustannukset ja pitkä koulutusaika on siis eräs palkoissa olevien erojen selitys. Miten sitten palkan korkeus on se mikä se kussakin tapauksessa on?

Miten palkan korkeus määräytyy?

1. **Rautainen palkkalaki** on vanha pessimistinen selitys palkkatason korkeudelle. Toisaalta on haluttu väittää, että väestö kasvaa jatkuvasti nopeammin kuin saatavissa olevien elintarvikkeiden määrä. Tämän johdosta elintarvikkeet käyvät yhä niukemmiksi hyödykkeiksi, ja palkka yhä tarkemmin kuluu elintarvikkeisiin. Siis reaalin, todellinen palkka pyrkii asettumaan toimeentulominimin tasolle. Toisaalta on myös väitetty, että palkkataso tulee jatkuvasti pysymään sen vuoksi toimeentulominimin tuntumassa, että aina on olemassa työttömiä, jotka ovat halukkaita työhön palkalla millä hyvänsä. Nämä teoriat ovat osoittautuneet paikkansapitämättömiksi.

2. **Palkat vapaassa kilpailussa.** Edellä tarkasteltiin palkkaeroja, jotka johtuvat toisaalta eroista työssä toisaalta eroista työvoimassa. On luonnollista, että jos palkkaero kahden työn välillä on suurempi kuin näiden töiden miellyttävyydessä oleva ero, työvoimaa siirtyy huomommin palkatusta paremmin palkattuun työhön. Samoin jos palkkaero on suurempi kuin mitä ero työvoiman laadussa edellyttää, vähäisemmän koulu-

Vapaa-aika on elintarvikkeidenä.

Kasvava elintarviketuotanto yhtä nopeasti kuin väestö?

tuksen saanut työvoima pyrkii hankkimaan tarvittavan lisä-koulutuksen ja siirtymään palkkaeron houkuttelemana vaati-vampiin tehtäviin. Tämä taas lisää paremmin palkatussa työssä olevan työvoiman tarjontaa.

Kun tarjonta kasvaa, syntyy kilpailua työpaikoista. Tämä on omiaan painamaan palkkaa alaspäin tai ainakin hidastamaan sen nousua. Koska samanaikaisesti huonommin palkatun työvoiman tarjonta työvoiman siirtymisen takia pienenee ja siitä tulee puutetta, työnantajien on kilpailtava työvoiman saannista. Kilpailu tapahtuu tarjoamalla korkeampaa palkkaa. Näin siis palkkojen välinen ero pyrkii pienenevän ja loppu-jen lopuksi asettumaan tasolle, jolla kumpikaan työ ei hou- kuttele työntekijöitä siirtymään työstä toiseen. Näin

palkat ovat tasapainossa, kun palkkaerot täysin vastaavat eroja työn laadussa tai työvoiman laadussa.

3. **Palkkanuovottelut.** Näin määrättyisivät palkat, jos työn- tekijät todella kilpailisivat työpaikoista silloin kun niitä on vähän tarjona tai työnantajat kilpailisivat työntekijöistä pal- kankorotuksia tarjoamalla silloin kun työvoimasta on pulaa. Näin ei todellisuudessa ole asian laita. Eivät työntekijät sen enempää kuin työnantajakaan käy huutokauppaa ja ota tai anna työpaikkaa sen mukaan kuka tarjoaa eniten tai vaatii vähiten. Kustakin työstä maksetaan tietyn korkuinen työ- markkinajärjestöjen keskinäisissä neuvotteluissaan sopima palkka riippumatta siitä onko työvoimaa runsaasti tarjona vai onko siitä puutetta.

Palkat määrättyvät siis työmarkkinajärjestöjen neuvotte- luissa.

Mitä neuvottelupöydän ääressä puhutaan? Millaisilla perus- teluilla työntekijäpuolen edustajat esittävät korotusvaatimuk- sia ja millaisia vastaväitteitä työnantajapuoli esittää? Jollakin tai joillakin seuraavista väitteistä on kaikissa neuvotteluissa keskeinen asema:

1. **Elinkustannukset.** Jos elinkustannusindeksi on nousussa, työntekijäpuolen edustajat vetoavat työntekijän elinkustan- nuksissa tapahtuneeseen ja mahdollisesti odotettavissa ole- vaan nousuun. Jos taas elinkustannusindeksi laskisi, työn- antajapuoli vetoaisi tähän.
2. **Maksukyky.** Jos kyseessä oleva teollisuudenala on kehit- tynyt hyvin, työntekijäpuoli vetoaa teollisuuden kohonnee-

seen maksukykyyn. Jos taas alalla on ollut vaikeuksia, työn- antajapuoli vetoaa alan maksukyvyttömyyteen.

3. **Työn tuottavuus.** Jos työn tuottavuus alalla on noussut tai laskenut, jompi kumpi puoli vetoaa tähän.

4. **Käypä palkka.** Jos muilla vastaavilla aloilla maksetaan kor- keampaa tai alaisempaa käypää palkkaa, tähän vedotaan.

5. **Tulo — kustannus.** Ammattiyhdistysjohtajat vetoavat nii- hin edullisiin vaikutuksiin, joita palkkatason nousulla on ku- luttajien ostokykyyn ja siten koko kansantuloon. Työnantaja- puoli vastaa tähän väitteeseen viittaamalla palkankorotusten kustannustasoa kohottavaan vaikutukseen.

6. **Avainalat.** Pienempien teollisuudenalojen neuvotteluissa vedotaan sellaisten avainalojen kuin metalli- ja rakennusteol- lisuuden neuvotteluissa mahdollisesti jo saavutettuihin tu- loksiin.

7. **Tottumus.** Sekä työnantajapuoli että työntekijäpuoli ovat tottuneet säännöllisiin palkankorotuksiin. Neuvotteluissa ei juuri koskaan ole kysymys siitä, korotetaanko vai ei, vaan siitä paljonko korotetaan. Korotus on itsestään selvä.

Molempien työmarkkinaosapuolten edun mukaista on pyrkiä ratkaisuun, jonka avulla korkea ja tasainen työllisyys sekä vakaa hintataso voidaan ylläpitää. Jos palkat kohoavat enem- män kuin alalla tapahtuneen tuottavuuden nousun verran, joudutaan tapahtunut kustannustason nousu siirtämään hin- nankorotuksiin. Hinnankorotukset aiheuttavat elinkustannus- ten nousun ja uusia palkankorotusvaatimuksia. Tällä tavoin voi päästä alkuun inflaatiokierre, josta on erityisesti haittaa oman maan tuotteiden kilpailukyville sekä kotimaassa että ulkomailta. Liian suurten palkankorotusten vaikutus työllisyy- teen saattaa ilmetä juuri siten, että kotimainen tuotanto käy kannattamattomaksi ja työpaikkoja joudutaan sulkemaan.

Periaatteessa täystyöllisyys voitaisiin turvata, jos niillä aloi- la, joilla tuottavuuden kasvu — siis tuotantokustannusten aleneminen — on keskimääräistä suurempi, osa tästä kas- vusta siirrettäisiin kuluttajille hinnanalennuksina osan jou- tuessa palkankorotuksina työntekijöille. Sen sijaan aloilla, joilla tuottavuuden kasvu on keskimääräistä pienempi, hin- toja pitäisi korottaa ja siten turvata palkankorotusmahdolli- suus näilläkin aloilla. Tämän periaatteen noudattaminen käy- tännössä ei kuitenkaan ole helppoa eikä yksinkertaista.

Palkkaerot vas-
taavat eroja työn
ja työvoiman
laadussa.

Palkkanuovottelut.

Onko lakko työn-
antajien vai työn-
tekijän syytä?

Tuottavuuden
nousu ohjeena.

PÄÄOMA JA KORKO

Kun koneen, rakennuksen tai maa-alueen omistaja luovuttaa omistamansa pääomahyödykkeen tuotannon palvelukseen tai itse käyttää sitä tuotannossa, hän odottaa tämän antavan hänelle tietyn tuoton. Tätä tuottoa verrataan tavallisesti pääomahyödykkeen arvoon ja se ilmaistaan **vuotuisena tuotto-prosenttina eli korkona**.

Vuosituohto koron avulla ilmaista onkin ainoa mahdollisuus verrata esim. niin erilaisista vaihtoehtoisten sijoituskohteiden kuin rakennusten, koneiden tai maa-alueiden keskinäistä paremmuutta.

Omistajan kannalta korko on tuotto, jonka hän saa luovuttaessaan pääoman tuotannon palvelukseen. Pääoman käyttäjän kannalta korko taas on kustannus, joka on maksettava pääoman käytöstä. Korko — samoin kuin sen lähisukulainen vuokra — on siis korvaus tuotantotekijän luovuttamisesta tuotannossa käytettäväksi aivan samalla tavoin kuin palkka.

Mitä on oikeastaan pääoma? Mistä korko maksetaan?

Kun kadun mies puhuu pääomasta, hän tarkoittaa tavallisesti rahaa. Tällöin korkokin on paremmin korvaus rahan lainaamisesta. Tarkemmin ajatellen kuitenkin pääomaa ovat pikemminkin ne hyödykkeet, joita rahalla voidaan hankkia kuin itse raha. Näin on samalla tavoin kuin kulutusta on paremmin hyödykkeiden käyttö kuin rahan käyttö. Edellä on mainittu perustuotantotekijöiksi työ, luonnonvarat ja pääoma. Miten pääoma eroaa näistä muista? Pääoma on tuotettu, ihmisen valmistama tuotantotekijä. Sitä voidaan suhteellisen nopeasti tuottaa lisää, kun sen sijaan luonnonvarat eivät lainkaan lisäänty ja työvoima kasvaa hitaasti sitä mukaa kuin väestökin.

Pääoman merkitys tuotantotekijänä käy selväksi, jos ajatellaan erästä hyvin primitiivistä esimerkkiä. Ajatellaamme, että joskus tuhansia vuosia sitten erään järven rannalla asui kalastaja. Aluksi hän harjoitti ammatiaan käyttämättä lainkaan apuneuvoja, pelkillä käsillään. Hän ehkä sai kalan tunnin, kahdeksan tuntisen työpäivän aikana hän sai siis kahdeksan kalaa. Eräänä päivänä hän kuitenkin sai uuden ajatuksen, hän keksi verkon. Parin kolmen viikon ajan hän ka-

lastikin vain omiksi tarpeikseen neljä tuntia päivässä, loput neljä tuntia hän käytti verkon kutomiseen. Sillä aikaa kun kalastaja kutoi verkkoaan, tämän yhteiskunnan täytyi tyytyä pienempään kulutukseen. Mutta kun verkko oli valmis, kalasaaliit nousivat moninkertaisiksi. Verkon kutomisen aikana yhteiskunta pidätti sen hetken kulutuksestaan voidakseen tulevaisuudessa kuluttaa entistä enemmän. Verkko pääomahyödykkeenä lisäsi yhteiskunnan tuotantoa aivan samalla tavoin kuin olisi lisännyt lisätyövoiman sitominen kalastukseen. Lisätuotannosta koitunut hyöty oli ensi sijassa verkon omistajan hyöty, mutta myös koko yhteiskunnan, sillä lisäkalajoja ei syönyt verkon omistaja vaan muut yhteiskunnan jäsenet. Joku toinen yhteiskunta, jossa verkkoa ei tunnettu jäi hyvinvoinnin kehityksessä nopeasti jälkeen tästä pääoman kiertotien valinneesta yhteiskunnasta.

1. **Korko korvauksena.** Näin pääomahyödykkeen käytöstä maksettava kustannus.

korko on korvaus, joka kuluttajalle on maksettava, jotta hän luopuisi päivittäisestä kulutuksestaan ja sen sijaan lisäisi pääomavarantoaan.

Tämän mukaan on myös pankkitalletuksista maksettava korko korvaus kuluttajalle siitä, ettei hän käytä palkkarahojaan kulutukseen, vaan luovuttaa ne talouselämän palvelukseen, pääomanmuodostuksen rahoittamiseen.

2. **Korko resurssien ohjaajana.** Kun muistamme, että korko tekee mahdolliseksi verrata erilaisia sijoituskohteita toisiinsa, meidän on helppo ymmärtää koron toinen tehtävä:

korko toimii osoittimena, joka ohjaa yhteiskunnan voimavarat niihin käyttöihin, joissa niillä on suurin tuotto.

Luopuminen esim. huonotuotteisesta arvopaperista merkitsee tämän huonotuottoisen yrityksen saattamista rahoitusvaikeuksiin. Yritys, joka voi tarjota osakkeilleen korkean koron, saa helposti rahoitetuksi pääomanmuodostuksensa, laajentuu ja kukoistaa.

Edellä on tarkasteltu tuotannon riippuvuutta tuotantotekijöistä ja erikseen kahden tärkeimmän perustuotantotekijän työn ja pääoman merkitystä sekä niistä maksettavien

Pääoma on kiertotie suuremman tuotannon.

vuosituohto
pääoma-arvo = korko %

Toisen tulo on
toisen kustannus.

Pääoma on tuotettu
tuotantotekijä.

korvausten, palkan ja koron määräytymistä. Tässä on vielä syytä tarkastella neljännen tuotannon tekijän eli yrittäjyyden korvausta: voittoa.

Kulutussektorin kannalta voitto on samalla tavoin tuloa kuin on palkka, vuokra tai korkokin. Voittona saatu tulo käytetään samalla tavoin joko kulutukseen tai säästämiseen kuin muunkin tulo. Yrityssektorin kannalta voittoa sen sijaan ei tavallisesti pidetä kustannuksena kuten muita tuotannon tekijäkorvauksia.

Voitto on paremminkin se mitä yrittäjälle jää jäljelle, kun tuotannosta aiheutuneet kustannukset on maksettu.

Maanviljelijän, yksityiskauppiaan tai hammaslääkärin tulot ovat esimerkkejä tämääntyypisestä tulosta. Nämä elinkeinonharjoittajat saavat tuottamista tavarasta ja palveluksista myyntituloa. Tästä tulosta he suorittavat tuotantotoiminnasta koituvat kustannukset. Se mitä jää jäljelle, se on heidän tuloaan. Periaatteessa samalla tavalla muodostuu myös osakeyhtiömuotoisten yritysten voitto. Sekin on jännös, joka jää jäljelle, kun yritys on maksanut tuotannosta koituneet kustannukset. Osingonjaossa sekin joutuu tulona kuluttajalle.

Itsenäisen yrittäjän, hammaslääkärin ja maanviljelijän tapauksissa voitto itse asiassa onkin palkkaa näiden yrittäjien työstä ja korkoa heidän yritykseensä sijoittamalle pääomalle. Suuri osa voitosta ei siis olekaan voittoa, vaan kustannuksiin verrattavia korvauksia. Se osa voitosta, jota ei näin voida ymmärtää korvaukseksi jostakin suorituksesta on vasta loppujen lopuksi voittoa siinä mielessä kuin sitä yleensä ajatellaan. Mitkä tekijät ovat tämän voiton taustalla?

1. Korvaus uudistuksista. Ajatellaamme yrittäjää, joka valmistaa jotakin yleistä kulutushyödykettä tunnetulla menetelmällä. Oletetaan, että tämä yrittäjä nyt keksii uuden menetelmän, koneen, jolla hän voi entistä nopeammin tai halvemmalla valmistaa saman hyödykkeen. Hänen kustannuksensa alenevat, mutta hän saa hyödykkeen myydyksi edelleen saman hintaan kuin aikaisemmin. Näin hänen voittonsa kasvaa.

Osa voitosta on nyt korvausta yrittäjän suorittamasta uudistuksesta.

Yrittäjä saa palkkion tekemästään keksinnöstä kasvaneena

Voitto =
yrittäjän tulo

Voitto = näkymätön
tuotannon tekijä-
korvaus

voittona. Merkittävä osa yrittäjän tehtävistä on juuri uusien, kustannuksia säästävien tai nopeampien menetelmien kehittäminen. Voitto houkuttelee yrittäjää suorittamaan uudistuksia. Sitä mukaa kuin nämä uudistukset tulevat tunnetuiksi, niiden alkupeäinen tekijä menettää voittonsa kilpailussa.

2. Korvaus riskistä. Yrittäjätöimintään liittyy aina epävarmuutta. Kukaan ei ole halukas ryhtymään epävarmaan yritykseen ilman korvausta. Mitä epävarmempialta yritys näyttää, sitä suurempi on oltava siitä saatava korvaus. Tämä onkin voiton toinen peruste.

Voitto on korvaus yrittäjätöimintään liittyvästä epävarmuudesta.

Jos meille tarjotaan vaihtoehtoisesti kahta arvopaperia, toinen pienen rahoitusvaikeuksissa ponnistelevalle sahan osake, toinen valtion obligatio, vaadimme epävarmempialta pikkuyrityksen osakkeelta jonkin verran korkeampaa korkotuottoa kuin varmalta voiton paperilta, ennen kuin pidämme näitä kahta samanarvoisina. Erotus on korvausta epävarmuuteen liittyvästä riskistä. Samasta syystä liikevoitto jollakin epävarmalla alalla on suurempi kuin varmallalla alalla.

3. Monopolivoitto. Jos menemme itseemme, emme ehkä loppujen lopuksi tarkoita voitoilla mitään näistä edellä tarkastelluista voiton lajeista. Nämä kaikki ovat mielestämme oikeutettuja korvauksia, ei voittoa. Voitto ehkä on mielestämme jotakin sellaista, jonka edestä ei mitään ole suoritettu, ei mitään annettu. Onko sellaista voittoa olemassa? — Tällaista voittoa syntyy silloin kun yrittäjällä on tiettyä monopolivaltaa myymänsä hyödykkeen suhteen.

Kun yrittäjä saa hyödykkeensä kaupaksi vaikka korot, taakin sen hinnan korkeammaksi kuin kilpailijoiden vastaavan hyödykkeen hinta, yrittäjä voi saada monopolivoittoa.

Monopolivoitto ei ole korvausta mistään todellisesta suorituksesta. Sitä syntyy pelkästään sen vuoksi, että kuluttaja ei tiedä saavansa vastaavan hyödykkeen halvemmalla muualta. Toinen mahdollisuus monopolivoiton saamiseen on yrityksillä, jotka keskinäisen sopimuksen perusteella rajoittavat hintakilpailua. Mitä parempi tieto kuluttajalla on markkinois-

ta ja mitä enemmän tuottajien kesken on kilpailua, sitä epätodennäköisempää on monopolivoiton syntyminen.

Kilpailu hävittää ylimääräisen voiton.

Kilpailu turvaa kuluttajan edun.

Kertauskysymyksiä

1. Mistä seikoista kansantalouden kokonaistarjonnan määrä riippuu? Mitä tavalla odotettavissa oleva voitto vaikuttaa tarjonnan määrään?
2. Mikä on kulutushyödykkeiden kysynnän ja tuotannon tekijöiden kysynnän keskinäinen suhde? Mitä yhteyttä on työvoiman kysynnän ja pääoman kysynnän välillä?
3. Määrittele, mitä tarkoitetaan alenevan tuotoksen lailla ja mitä suur- tuotannon edulla. Miten nämä kaksi eroavat toisistaan? Mitä niillä on yhteistä?
4. Luettele syitä, joiden vuoksi Suomen maataloudessa pyritään suuren- tomaan tilakokoa.
5. Mikä on kunkin perustuotannon tekijän a) määrän, b) määrän muutok- sen merkitys tuotannon kannalta?
6. Mistä tekijöistä kansantulon suurus ja sen jakautuminen riippuvat?
7. Mitkä ovat tärkeimmät työvoiman tarjontaan vaikuttavat tekijät? Mitä perusteilla vapaa-aikaa voidaan pitää ns. ylellisyys- eli elintasohyö- dykkeenä?
8. Mistä seikoista palkkaerot johtuvat? Kekäi itsellesi vaihtoehtoinen ammatti, johon olisit halukas ryhtymään samalla palkalla kuin omaa- si. Onko mitään ammattia, johon olisit halukas ryhtymään nykyistä palkkasi alemmalla palkalla? Miltä väestöstä tällaiselle ammattil- la?
9. Aseta palkkanuotteluksesi käytetyt väitteet oman käsityksesi mukai- seen tärkeysjärjestykseen. Perustele omaa järjestystäsi.
10. Mikä on koron tärkein tekijä?
11. Mitä ovat voiton osatekijät? Mikä on mielestäsi voiton osatekijöiden tärkeysjärjestys? Mikä on tärkein voiton suuruuteen vaikuttava tekijä?

5 HINTA, YRITYS JA KILPAILU

Kahdessa edellisessä luvussa on tarkasteltu kansantalouden kokonaiskysyntää ja kokonaistarjontaa. Kulutusosuudella to- dettiin olevan ratkaiseva merkitys kokonaiskysynnän tason määrääjänä ja tarjonnan sopeuttajana kysyntää vastaavaksi. Vastaavasti kokonaistarjonnan todettiin riippuvan kansanta- louden käyttöön saatavissa olevien tuotannon tekijöiden mää- ristä ja hinnoista sekä tarkasteltiin eräitä näihin vaikuttavia tekijöitä.

Tähänastisen tarkastelun voidaan sanoa tapahtuneen kuvion K1.2 (s. 11) mukaisesti etupäässä koko kansantalouden tasol- la. Kolmannessa luvussa todettiin kokonaiskysynnän ja koko- naistarjonnan määräävän tasapainoisen kansantulotason. Sa- massa luvussa tarkasteltiin myös kokonaiskysynnän perus- yksikön eli perheen kulutusta ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Tässä luvussa nähdään, että kysyntä ja tarjonta määräävät muuta- kin kuin kansantulon korkeuden. Hyödykkeiden hinto- jen voidaan nimittäin osoittaa riippuvan kysynnän ja tarjon- nan keskinäisistä suhteista. Toiseksi tässä luvussa tarkastel- laan tuotannon perusyksikön eli yrityksen käyttäytymistä tar- jontansa sopeuttajana omien tuotteidensa kysyntään. Kolman- neksi tarkastellaan lyhyesti talouselämässä yritysten kesken vallitsevaa kilpailua.

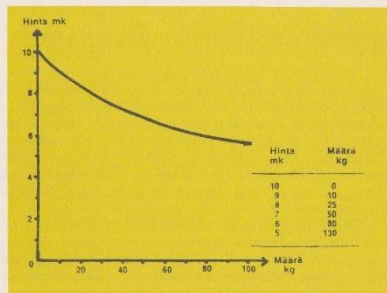
Hinta on kysynnän ja tarjonnan funktio.

5.1 KYSYNTÄ, TARJONTA JA HINTA

Kokemuksemme perusteella meistä on selvää, että määrä, jonka ihmiset jotakin tiettyä hyödykettä ostavat, riippuu tä-

män hyödykkeen hinnasta. Jos hinta on korkea, hyödyke menee huonosti kaupaksi, sen kysyntä on vähäistä. Alhaisella hinnalla sen kysyntä on vilkasta ja kuluttajat ostavat hyödykettä paljon.

Kesällä parhaana lakka-aikana saattaisi torikauppiaila myytävänä olevien lakkojen kysynnän ja niiden hinnan välillä valita esim. kuviossa K5.1 esitetty riippuvuussuhde.

K5.1 Lakkojen kysyntä kaupungin torilla

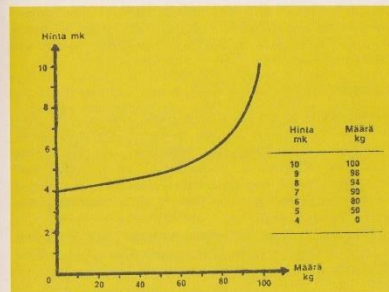
Jos lakkojen hinta olisi jostakin syystä niin korkea kuin 10 mk/kg, ei yksikään asiakas ehkä olisi halukas ostamaan niitä. Jos hinta alenisi 9 mk:aan, saattaisi muutamien herkkusuiden olla mahdollonta vastustaa kiusausta ja kauppias saisi myydä 10 kg. Hinnan edelleen laskiessa menekki lisääntyisi, niin että 5 mk:lla lakkoja menisi kaupaksi 130 kg. Tämä tekaistu esimerkki vastaa sikäli todellisuutta, että:

Kysyntä kasvaa, kun hinta laskee ja kysyntä pienenee, kun hinta nousee.

Tämä pätee melkein mistä hyödykkeestä hyvänsä. Saadaksen tavaransa kaupaksi tuottajan tarvitsee vain laskea hinta riittävän alas. Toisaalta suunnitellessaan hinnankorotusta tuottajan on syytä ottaa huomioon, että korotuksesta seuraa kysynnän pieneneminen. Näin käyttäytyvät kuluttajat hinnan muuttuessa.

Entä mitä tekee tuottaja, tässä tapauksessa torikauppias? Torikauppias voisi olla halukas myymään lakkansa esim. kuviossa K5.2 esitetyn ehdoin.

Alennusmyynti
lisää kysyntää

K5.2 Lakkojen tarjonta kaupungin torilla

Tuottaja on tietenkin halukas myymään sitä enemmän mitä korkeamman hinnan hän saa. Saadessaan 10 mk/kg hän myy arvelematta kaikki mukana tuomansa lakat. Alhaisemmalla hinnalla hän ehkä varaa kilon tai pari itselleen ja ystävilleen. Kun hinta edelleen laskee, hän varaa ehkä koko seuraavan tulven tarpeen itselleen. Hinnan laskiessa alle 6 mk:n hän myy varsin vastahakoisesti harkiten siirtymistä naapurikaupungin torille. Jos hinta on alle 5 mk/kg hän nautaa laa-

tikkonsa kiinni ja poistuu torilta. Joka tapauksessa hänen käyttäytymisestään pätee:

Hinnankorotus houkuttelee lisää tarjontaa ja hinnan-alennus vähentää tarjontaa.

KYSYNNÄN JOUSTOT

Yrittäjän kannalta kysyntään vaikuttavien tekijöiden ja näissä tekijöissä tapahtuvien muutosten tunteminen on ensiarvoisen tärkeää. Miten muutokset kuluttajien tuloissa, hyödykkeen hinnoissa, sitä täydentävien tai sen kanssa kilpailevien tuotteiden hinnoissa vaikuttavat kysyntään. Kysynnän tulojousto, hintajousto ja ristijousto ilmaisevat näiden vaikutusten voimakkuutta.

$$\text{Jousto } E = \frac{\text{määrän \% -muutos}}{\text{hinnan \% -muutos}}$$

1. **Hintajousto.** Jousto on sopivin mitta, jonka mukaan hyödykkeet voidaan jakaa, jos niin halutaan, »ylläisyshyödykkeisiin» ja »välttämättömyyshyödykkeisiin». Jos hyödykkeen hintajouston numeroarvo (=itseisarvo) on pienempi kuin yksi, kysymyksessä on välttämättömyyshyödyke. Jos jouston itseisarvo on suurempi kuin yksi, hyödyke voidaan katsoa ylläisyshyödykkeeksi.

Esimerkkeinä tarkastellaan edellä esitettyä lakkojen kysyntää torilla, keksittyä esimerkkiä paitojen kysynnästä eräässä yrityksessä sekä kahvin kulutusta henkeä kohti tilastojen valossa.

Lakat	Vanha Uusi		Muutos		Keskiv.	Prosentti-	Jousto
Määrä kg	arvo	arvo	arvo	muutos	arvo	muutos	
Hinta mk/kg	80	130	50	105	47,5	47,5	—2,6
	8	5	—1	5,5	—18,2	—18,2	
Paidat							
Määrä kpl	1100	900	—200	1000	—20	—20	—1
hintu mk/kpl	27	33	6	30	20	20	
Kahvi							
Määrä kg	1961	1963	8,6	9,95	7,8	7,8	
Hinta mk/kg	9,12	7,80	—1,32	8,46	—15,6	—15,6	—0,5

T5.1 Jouston laskeminen

Tämän mukaan siis lakat olisivat ylellisyshyödyke ja kahvi välttämättömyyshyödyke, padoista ei voida sanoa sitä eikä tätä.

Hintajousto on siis normaalisti negatiivinen koska hinnan nousu aiheuttaa kysynnän pientymistä tai hinnan alentuminen kysynnän kasvua.

2. **Tulojousto.** Samaan tapaan voidaan laskea kysynnän tulojousto, siis tulojen yhden prosentin muutosta vastaava kysynnän prosenttimuutos. **Tulojousto** on yleensä **positiivinen**, sillä tulojen kasvu johtaa kysynnän kasvuun ja tulojen pientyminen kysynnän pientymiseen. Voidaan tietenkin löytää hyödykkeitä, joilla tulojousto on negatiivinen. Esim. perheen tulojen kasvaessa saattaa perunan kulutus pientyä, koska ryhdytään käyttämään perunan asemesta vihanneksia.

3. **Ristijousto.** Kolmas jouston laji ristijousto on olemassa silloin kun hyödykkeen kysyntään vaikuttaa jonkun sitä korvaavan tai täydentävän hyödykkeen hinta. Ristijousto tarkoittaa sitä kysynnän prosenttimuutosta, jonka korvaavan tai täydentävän hyödykkeen hinnassa tapahtuva yhden prosentin muutos aiheuttaa.

Korvaussuhteessa olevien hyödykkeiden välinen ristijousto on positiivinen.

Esim. voi ja margariini ovat toisiaan korvaavia, kekenään kilpailevia hyödykkeitä. **Margariinin hinnan nousu vähentää margariinin kysyntää, mutta lisää voijn kysyntää.** Siis margariinin hinnan korottaminen on eräs keino nykyisten voivourten sulattamiseksi.

Toisiaan täydentävien hyödykkeiden välinen ristijousto on negatiivinen.

Esim. autojen hinnan alentaminen lisää tietenkin autojen kysyntää ja lisääntynyt autojen määrä kasvattaa bensiinin kysyntää. Bensiinin ja auto ovat toisiaan täydentäviä hyödykkeitä.

5.2 YRITYKSEN KUSTANNUKSET JA HINTA

Tässä kohdassa siirrytään kansantalouden tasolta yrityksen tasolle ja tarkastellaan yhden yrityksen tarjontaa. Kuten edellä on todettu, kansantalouden tuotanto eli kokonaistarjonta

Kustannukset ovat tarjonnan takana samoin kuin tarpeet ovat kysynnän takana.

KOKONAISKUSTANNUKSET

riippuu saatavissa olevien tuotannontekijäin määristä. Samalla tavoin yrityksen tarjonta on riippuvainen tuotannontekijöiden määristä ja niiden hinnoista.

Yrityksestä puheenollen ei niinkään käytetä nimitystä tuotannon-
tekijäkorvaukset kuin kustannukset. Palkka, korko ja vuokra ovat yrityksen kustannuksia. Kansantalouden tuotannoksi katsotaan vain täysin valmiit hyödykkeet, jotka joko menevät lopulliseen kulutukseen tai käytettäväksi pääomana tuotannossa. Tästä johtuu, ettei kansantalouden tuotannossa koskaan esiinny raaka-ainekustannuksia. Yrityksen taloudessa sen sijaan raaka-ainekustannuksilla monessa tapauksessa on ratkaiseva merkitys. Raaka-aineet ovat yrityksen kannalta tuotannon-
tekijä, jonka se ostaa toiselta yritykseltä ja niistä maksettava korvaus on yrityksen kustannus yhtä hyvin kuin yrityksen maksamat palkatkin.

KOKONAISKUSTANNUKSET

Kokonaistuotannosta puhuttaessa on tarkoituksenmukaista jakaa tuotannon-
tekijät alkuperänsä mukaan kolmeen (tai neljään) lajiin: työ, luonnonvarat, pääoma (ja yrittäjyys). Yrityksen kannalta ei tämä jako ole tärkeä; esim. raaka-aineet voidaan pitää yhtenä tuotannon-
tekijänä, mutta ne voidaan sisällyttää yhtä hyvin myös joko luonnonvaroihin tai pääomaan. Tärkeämpää on kiinnittää huomiota siihen vaikuttaako tuotannon määrä kustannusten korkeuteen vai ei.

1. Kokonaiskustannukset. On selvää, että yrityksen tarjonta riippuu ensi sijassa tuotannon kokonaiskustannuksista (YK) Yritys, joka ei tuotantonsa myynnillä pysty peittämään kokonaiskustannuksiaan, ennen pitkää menehtyy, se on lopetettava. Jos tietyn suuruisia vähimmäisvoittoa ei lasketa yrityksen kustannuksiin, on kustannusten oltava jonkin verran kokonaismyynnituloja pienemmät, jotta yrittäjän omakin toimeentulo olisi turvattu.

2. Kiinteät kustannukset. Kokonaiskustannukset jaetaan kahden osaan: kiinteisiin kustannuksiin (KK) ja muuttuviin kustannuksiin (MK). Siinäkin tapauksessa, että yritys ei tuota mitään, sille koituu lyhyellä tähtäyksellä eräitä kustannuksia. Rakennuksista on maksettava vuokra, lainojen korko, lämmityskustannukset ja yövärtijän palkka on suoritettava riippumatta siitä, tuotetaanko mitään, jos yritys ylipäänsä aikoo

Bruttokansantuotos ei riipu raaka-ainekustannuksista.

Aiheuttaako lisää tuotanto lisää kustannuksia?

KOKONAISKUSTANNUKSET

olla olemassa. Nämä ovat myös kustannuksia, jotka eivät muutu sen mukaan, tuotetaanko koko kapasiteetilla vai vain puolella kapasiteetilla.

3. Muuttuvat kustannukset. Osa kustannuksista riippuu tuotannon määrästä. Esim. raaka-aine- ja työvoimakustannukset ovat sitä suuremmat mitä enemmän tuotetaan, Jos tuotantoa vähennetään, raaka-aineen käyttö vähenee, samoin työvoimaa tarvitaan vähemmän. On huomattava, että kokonaiskustannusten muutos tuotantoa lisättäessä tai vähennettäessä on täsmälleen yhtä suuri kuin muuttuvien kustannusten muutos. Miksi? — Koska kiinteät kustannukset eivät lainkaan muutu tuotannon kasvaessa tai pienessä.

Taulukossa T5.2 on esitetty yksinkertainen esimerkki yrityksen kustannuksista. Taulukosta käy selville myös kustannusten riippuvuus tuotannon määrästä. Siitä nähdään, että kiinteät kustannukset pysyvät muuttumattomina olipa tuotannon määrä mikä tahansa. Muuttuvat kustannukset ja kokonaiskustannukset sen sijaan kasvavat tuotannon kasvaessa. Vertaamalla kokonaiskustannusten ja muuttuvien kustannusten kasvua toi-

1	2	3	4	5	6	7
Tuotanto kpl m	Kiinteät Kustannukset YK-MK	Muuttuvat Kustannukset MK	Kokonaiskustannukset YK+MK	Yht. YK/m	Kiint. Kustannukset K/m	Muut. Kustannukset MK/m
0		0				
1	20	4	24	24	20	4
2	20		30	15	10	5
3	20	18		12,7	6,7	6
4	20	28	48	12	5	7
5	20	40	60			
6	20	54	74	12,3	3,3	9
7	20	70	90	12,9	2,9	10

T5.2 Kustannusten riippuvuus tuotannon määrästä

siinsa siirryttäessä esim. 0 kpl tuotannosta 1 kpl tuotantoon tai 4 kpl tuotannosta 5 kpl tuotantoon nähdään että molemmat kasvavat yhtä paljon. Tämä on luonnollista, sillä kun kokonaiskustannuksista vähennetään niiden muuttumaton osa (= kiinteät kustannukset) saadaan juuri muuttuvat kustannukset. Täytä taulukon tyhjät kohdat edellä oppimasi perusteella. Selviät yhteen- ja vähennyslaskun avulla.

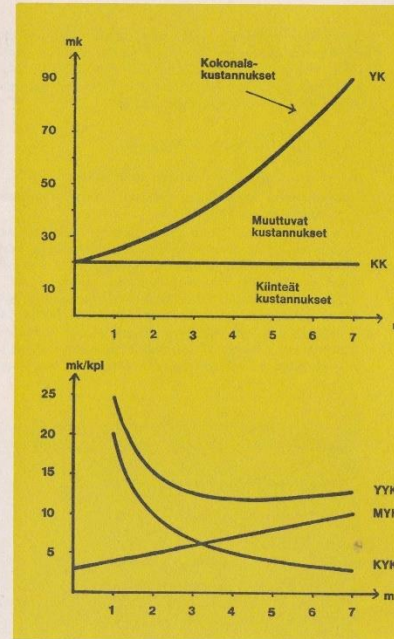
YKSIKKÖKUSTANNUKSET

Tuotannon määrän ja siitä koituvien kustannusten välisten riippuvuussuhteiden perinpohjaisen selvittämisen kannalta on tarpeen tarkastella vielä paljonko kustannukset ovat kutakin tuotettua kappaletta kohti. Kappalekustannuksista käytetään tavallisesti nimitystä yksikkökustannukset tai keskimääräiset kustannukset. Ne saadaan, kun kokonaiskustannukset jaetaan tuotannon määrällä.

1. **Kokonaisyksikkökustannukset.** Kokonaisyksikkökustannukset saadaan, kun kokonaiskustannukset (sarake 4) jaetaan tuotannon määrällä. Tuotannon määrällä (1) kokonaiskustannukset ovat samalla myös kokonaisyksikkökustannukset. Tässä esimerkissä kokonaisyksikkökustannukset aluksi laskevat, mutta tietyn pisteen ($m = 5$) jälkeen ne alkavat uudelleen nousta. On huomattava, että kokonaisyksikkökustannukset eli kokonaiskustannukset/kpl ei suinkaan — kuten ensi näkemältä ehkä näyttää — ole paras ohjenuora päätettäessä tarjonnan määrästä.

2. **Kiinteät yksikkökustannukset.** Kiinteät yksikkökustannukset kullakin tuotannon tasolla saadaan jakamalla muuttumattomina pysyvät kiinteät kokonaiskustannukset vastaavalla tuotannon määrällä. Kiinteät yksikkökustannukset alenevat aina tuotannon määrää lisättäessä. Miksi? Koska sama muuttumaton summa tulee jaettavaksi yhä suuremmalla luvulla.

3. **Muuttuvat yksikkökustannukset.** Muuttuvat yksikkökustannukset saadaan samalla tavoin kuin muutkin yksikkökustannukset eli jakamalla muuttuvat kokonaiskustannukset vastaavalla tuotannon määrällä. Tietenkin myös kiinteiden ja muuttuvien yksikkökustannusten summan tulee olla yhtä suuri kuin kokonaisyksikkökustannusten. Jos näistä kolmesta yksikkökustannusten lajista kaksi tunnetaan saadaan kolmas yhteen- tai vähennyslaskun avulla. Tämä seikka on helposti

K5.3 Kustannukset ja tuotannon määrä

todettavissa taulukosta. Tässä tapauksessa muuttuvat yksikkökustannukset kasvavat tasaisesti markan yksikköä kohti. Kuvio K5.3 on piirretty taulukon T5.2 mukaan. Siinä näkyvät kaikki edellä mainitut kustannusten lajit sekä niiden ominaisuudet eli riippuvuus tuotannon määrästä.

VOITTO JA KOKONAISKUSTANNUKSET

Nyt olemme valmiit vastaamaan kysymykseen:

Mikä määrä hyödykkeitä yrityksen kannattaa tuottaa ja tarjota markkinoilla?

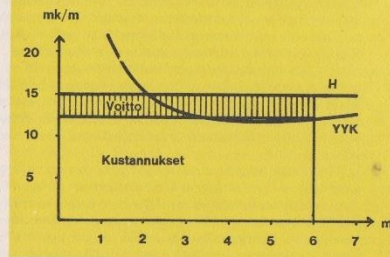
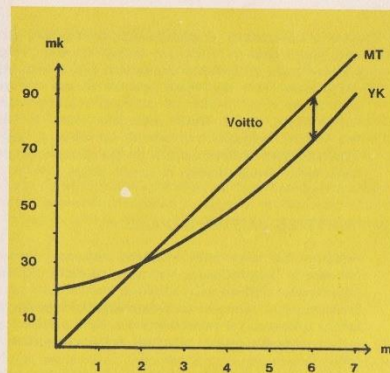
Voitto =
myyntitulo -
kokonais-
kustannukset.

Verrataan tuotannon kokonaiskustannuksia siitä saatavaan myyntituloon. Tuotannon määrä, jolla myyntitulon ja kustannusten erotis on suurin, on yritykselle edullisin, sillä silloin myös yrityksen voitto on suurimmillaan.

Taulukossa T5.3 on esitetty yrityksen kokonaiskustannukset kullakin tuotannon tasolla taulukon T5.2 mukaisesti. Lisäksi taulukkoon on laskettu yrityksen myyntitulot ja voitto kullakin tuotannon tasolla siinä tapauksessa, että yrityksen tuotteen hinta on 15 mk/kpl. Taulukosta nähdään, että myynti-

Tuotanto m	Myynti- tulo MT	Kustan- nukset YK	Voitto V MT-YK
0	0	20	-20
1	15	24	-9
2	30	30	0
3	45	38	+7
4	60	48	+12
5	75	60	+15
6	90	74	+16
7	105	90	+15

T5.3 Yritykselle edullisin tuotannon määrä

K5.4 Edullisin tuotannon määrä

tulon ja kustannusten erotus eli voitto on suurimmillaan (16 mk), kun myynti on 6 kpl. Jos myynti on esim. 7 kpl on kokonaistuoto ja kokonaiskustannusten erotus enää 15 mk, siis pienempi kuin edellisessä tapauksessa. Jos taas myynti on 5 kpl on voitto myöskin 15 mk, sekin pienempi kuin tuotannon ollessa 6 kpl. Tämän alapuolella voitto vielä pienenee. Yhden kappaleen tuottaminen aiheuttaa jo tappiota. Näin siis kokonaiskustannuksia ja kokonaistuottoja vertaamalla voitoin löytyä edullisin tuotannon määrä.

5.3 YRITYSTEN VÄLINEN KILPAILU

Kohdassa 5.2 tarkasteltiin yrityksen tarjonnan riippuvuutta hinnasta ja kustannuksista. Tarjonnan määrästä päättäminen on yrityksen sisäinen asia. Yrityksen sisäinen asia on myös ratkaista missä suhteissa tuotannon tekijöitä käytetään, palkaanko työvoimaa vai ostetaanko kone. Näitä päätöksiä yritys joutuu tekemään ottaen huomioon eräitä ulkopuolisia tekijöitä.

Ulkopuolisista tekijöistä tärkein on markkinoilla vallitseva kilpailu. Kilpailulla on ennen kaikkea vaikutusta siihen hintaan, jolla yritys saa tuotteensa myydä. Jos yritys on alnoa alallaan, se voi itse päättää myykö se paljon alhaisella hinnalla vai vähän korkealla. Jos taas alalla vallitsee kova kilpailu, se painaa hinnat mahdollisimman alas, lähes kustannusten tasolle, jolloin voitto hupenee peneksi. Yrittäjällä ei ole muuta mahdollisuutta kuin tuottaa tai olla tuottamatta markkinoilla vallitsevaan hintaan. Halvemmalla hänen ei kannata tuottaa, korkeammalla hinnalla hän ei saa tuotettua kaupaksi.

1. Täydellinen kilpailu vallitsee yrittäjien kesken silloin kun yrityksellä ei ole mitään vaikutusta tuotteen hintaan. Tällaisissa olosuhteissa toimiva yrittäjä näkee tuotteensa kysyntäkäyrän vaakasuorana. Hän tietää saavansa tuotteestaan saman hinnan tuottipa hän sitä kuinka paljon hyvänsä. Hinta hänen tuotteelleen muodostuu markkinoilla tämän hyödykkeen kokonaiskysynnän ja suuren yrittäjäjoukon tarjonnan yhteisvaikutuksesta. Täydellisessä kilpailussa toimiva yrittäjä vain etsii itselleen edullisimman tuotannon määrän. Tämä tapahtuu periaatteessa juuri siten kuin kohdassa 5.2 tehtiin.

Yrityksen
toimintasuhteet
= kilpailu.

Yrittäjä täydellisessä kilpailussa on määräsopuuttaja.

2. Epätäydellisessä kilpailussa toimivan yrittäjän on otettava huomioon myös oman tarjontansa mahdollinen vaikutus hintaan. Yrittäjän kustannukset muodostuvat ehkä täysin samoista tekijöistä kuin täydellisessä kilpailussa. Kustannukset voisivat siis olla samat kuin kohdassa 5.2 esitetyssä esimerkissä. Erona on se, että yrittäjän on alennettava hyödykkeen hintaa voidakseen myydä sitä lisää. Tämä juuri on alenevan kysyntäkäyrän tapaus, jota valaistiin esimerkillä lakkojen kysynnästä.

Nytkin yrittäjä löytää edullisimman tuotannon määrän vertaamalla kokonaiskustannuksia ja myyntituloa toisiinsa. Yrittäjän kannattaa tuottaa määrä, jolla niiden välinen erotus on suurin.

Yrittäjä sopeuttaa
sekä määrän
että hintan.

KILPAILU KÄYTÄNNÖSSÄ

Millaista sitten on kilpailu todellisuudessa? Muodostuuko hinta markkinoilla kysynnän ja tarjonnan yhteisvaikutuksesta ilman että yhdellä yrityksellä on mahdollisuutta vaikuttaa sen korkeuteen? Vai voiko yritys itse määrätä tuotteensa hintan ja esim. korottaa sitä tarvitsematta pelättä heti menettävänsä asiakkaansa. Tarkastelemme muutamia tuotteita, joiden markkinointiolosuhteet edustavat erilaisia kilpailutyyppejä.

1. Lähimpänä täydellisen kilpailun ihannetyyppiä on kalan ja eräiden maataloustuotteiden erikolsesti vihannesten markkinointi. Vihannestuotannossa yrittäjiä on niin paljon, ettei yhdellä tuottajalla ole mitään mahdollisuutta vaikuttaa markkinoilla vallitsevaan hintaan. Kurkun, tomaatin ja juureksien hinta määräytyy kysynnän ja tarjonnan yhteisvaikutuksesta ja noudattaa herkästi niissä tapahtuvia muutoksia. Tuottajan on varsin vaikea saada kuluttaja vakuuttuneeksi siitä, että juuri hänen kurkkunsa on parempaa kuin muiden tuottajien ja että siitä sen vuoksi kannattaisi maksaa korkeampaa hintaa. Kuluttaja ei kysy, kenen tuottamaa kurkku on vaen paljonko se maksaa. Se joka myy vähänkin alle markkinahinnan, voi olla varma hyvästä menekistä. Mutta toisaalta, yhden tuottajan ei kannata myydä markkinahintaa halvemmalla, sillä hän saa tavaransa kaupaksi myös markkinahintaan yhtä hyvin kuin kaikki muutkin tuottajat. Ellei tuote mene kaupaksi

Täydellinen
kilpailu = ei mitään
hintakilpailua.

markkinahintaan, tarjonta on suurempi kuin kysyntä ja markkinahinta laskee, kaikki tuottajat joutuvat myymään tuotteen sa halvemmalla. Näiden tuotteiden markkinointi tapahtuu suoreksi osaksi toreilla muodostuvaan hintaan ja niiden mainonta on enemmän tuotteen kuin tuottajan mainontaa.

2. **Epätäydellisestä kilpailusta** on olemassa useita tyyppi-esimerkkejä. Ainakin seuraavat kolme perustyyppiä erotetaan:

a) Lähinnä täydellistä kilpailua ovat epätäydellisen kilpailun olosuhteet silloin kun **tuottajia on paljon, mutta heidän tuotteensa on todellisia tai kuviteltuja eroja**. Kuluttaja pitää esim. tietyn tuottajan pukua parempana kuin jonkin toisen tuottajan pukua ja on valmis sen vuoksi maksamaan vaikka hieman korkeampaa hintaa kunhan vain saa mieleisensä tavarat. Tekstiilit ja useat vähittäiskaupan merkkitarvikkeet ovat esimerkkejä, joissa tuottajalla on todellisten tai kuviteltujen tuote-erojen perusteella mahdollisuus omakohtaiseen mainontaan. Tällaisten tuotteiden markkinoille on myös tyypillistä laatu kilpailu ja kohtuullinen liikkumavara hinnoittelussa.

b) Toinen epätäydellisen kilpailun mahdollisuus on alalla, **jolla tuottajia on harvoja, mutta tuotteessa ei ole mainittavaa eroa**. Eräiden kalvosteollisuuden tuotteiden hinnanmuodostus tapahtuu tällaisissa olosuhteissa. Myös esim. nestemäisten polttoainoiden ja vakuutusten markkinoilla tuottajia on harvoja. Näillä aloilla on yksittäisellä tuottajalla ainakin teoreettinen mahdollisuus vaikuttaa markkinoilla vallitsevaan hintaan. Koska tuottajia on harvoja, kaikki ovat tietoisia siitä, että kilpailija heti vastaa hinnaalennukseen oman hintansa alennuksella. Tämän vuoksi myyntiä pyritään edistämään mieluummin mainonnalla ja asiakkaiden hyvällä palvelulla kuin hinnaalennuksilla.

c) Kolmas epätäydellisen kilpailun laji vallitsee silloin kun **tuottajia on harvoja ja tuotteet ovat erilaisia**. Autot, kodin koneet, savukkeet ja makeiset ovat esimerkkejä tuotteista joita valmistavat muutamat harvat suuryritykset. Kuluttajalla on melko selvä käsitys eri tuottajien tuotteiden välisistä eroista. Tuottaja hinnoittelee tuotteensa itsenäisesti, mutta ottaa tarkoin huomioon kilpailijoidensa reaktiot mahdollisiin muutoksiin. Näitä tuotteita mainostetaan korostaen eroja kilpaileviin merkkeihin verrattuna.

3. **Täydellinen monopoli** on täydellisen kilpailun vastakohta. Monopolin syntymisen edellytyksenä on, että tuotteita ei voida helposti korvata. Monopoliaseman saavuttaneella tuottajalla on huomattava vaikutus tuotteen hintaan. Monopolituotteen mainonta on luonteeltaan suhdetoimintaa. Suomessa ehkä vain Alkon tuotteet hinnoitellaan ilman että mitään kilpailijoiden reaktioita otettaisiin huomioon.

Kertauskysymyksiä

1. Eräiden ylellisyshyödykkeiden, mm. hajuvesien kysynnästä on havaittu, että se - päin vastoin kuin muiden hyödykkeiden - lisääntyy, kun hintaa korotetaan. Minkä muiden hyödykkeiden kysyntä saattaisi mielestäs lisäntyä, jos sen hintaa korotettaisiin? Mikä mahtaa olla syy?
2. Mitkä ovat tärkeimmät syyt, joiden arvelet vaikuttavan esim. margariiniin, autojen ja kenkien kysyntään?
3. Mitkä seuraavista hyödykkeistä ovat: a) toistensa kanssa kilpailevia, b) toisiaan täydentäviä; naudanliha, tomaattisose, lampaanliha, omenameuna, savukkeet, purukummi, siianliha, salapoliisiromaanit, takit, voi ja margariini? Naudanlihan hinnoitteluun ei voida olettaa vaikuttavan millään tavalla salapoliisiromaanien kysyntään. Mitä muita toisiaan riippumattomia pareja löydät tästä luettelosta?
4. Millä perusteella yrityksen kustannukset jaetaan kilnteisiin ja muuttuviin? Mitä kilnteitä ja mitä muuttavia kustannuksia arvelet sisältyvän suutarimestarille verstaastaan? Entä maanviljelijän ja sekatarvakauppikaan kilnteit ja muuttuvat kustannukset?
5. Tutki tekstin kuvioista ja taulukoista, minkä takia kokonaisyhteisköustannukset eivät ole paras mahdollinen mittapu esittäessä edullisinta tuotannon määrää.
6. Mikä on mielestäsi oleellisin täydellisen ja epätäydellisen kilpailun ero? Luettele esimerkkejä kilpailun eri lajeista. Tarkastele esimerkkeistä osalta yritysten lukumäärää alalla, tuotteiden erilaisuutta, yrityksen mahdollisuuksia vaikuttaa hintaan sekä markkinointimenetelmiä.

Monopoli =
yksinmyynti.

6 ULKOMAANKAUPPA JA RAHATALOUS

Kolmannelta luvusta viidenteen on käsitelty kotimaan talouselämän toimintaa, siis sitä mitä tapahtuu kuviossa K2.3 (s. 31) vasemmalla puolella. Jäljellä on ulkomaankauppa. Tässä luvussa tarkastellaan ensin **ulkomaankaupan syitä**. Edellä on suurtuotannon etuja tarkasteltaessa todettu, kuinka erikoistuminen lisää tuottavuutta ja kohottaa elintasoa. Erikoistuminen on myös ulkomaankaupan perimmäinen syy. Se tulee tässä luvussa osoittamaan.

ULKOMAANKAUPAN JA RAHATALOUDEN YHTEYS

Tuonnin pitkäaikainen enemmistö vientiin verrattuna aiheuttaa valuuttavarannon supistumista. Kun Suomen Pankki antaa tuojalle dollarin, se saa tältä tietyllä määrällä markkoja. Nämä markat joutuvat siis pois talouselämän käytöstä. Ne tulevat takaisin talouselämään vasta kun viejä tuo Suomen Pankkiin dollarin tai muun ulkomaan rahan. Tämän takia on ymmärrettävää, että tuonnin pitkäaikainen enemmistö paitsi vähentää Suomen Pankin hallussa olevien ulkomaanvaluuttojen määrää, myös vähentää talouselämän käytössä olevan Suomen rahan määrää. Tämän iuvun loppuosassa selvitetäänkin **rahan kysyntää ja tarjontaa**.

Ulkomaankauppa ja rahatalous kuuluvat yhteen.

ULKOMAANKAUPPA JA RAHATALOUS

	Tulot	Menot	Netto
Tavarat	35.2	32.3	+2.9
Kaupan korjaukset	- 2	-1	- .1
A Kauppatase	35.0	32.2	+2.8
Kuljetukset	3.1	1.4	+1.7
Matkailu	1.8	1.6	+ .2
Muut palvelukset	3.8	2.8	+1.0
B Tavara- ja palvelutase	43.7	38.1	+5.6
Pääomakorvaukset	.6	3.5	-2.9
Tulonsiirrot	.2	.4	- .2
C Vaihdotase	44.5	42.0	+2.5
Pitkäaikainen pääoma	-1.1	3.4	+2.3
D Perustase			+4.8
Lyhytaikainen pääoma			-1.8
E Yleistase			+3.0
Valuuttavarannon muutos			-3.0
			.0

T6.1 Suomen maksutase 1978, mrd mk

Maksutase on maan kaikkien ulkomaisten liiketoimien rekisteri. Toisella puolella maksutaseessa ovat viennistä saadut tulot ja toisella puolella tuonnista aiheutuneet menot. Tuonti rekisteröidään maksutaseeseen cif-hintaisena eli sen arvoisena kuin se saapuu satamaan. Vienti taas mitataan fob eli laivaan toimitettuna. Viennin arvosta siis puuttuu rahti kun taas tuonnissa on rahtimaksu mukana. Ajatellaan, että esim. Suomen ja Ruotsin välillä rahtimaksu on 100 mk arvoisesta tavarasta 10 mk ja molemmat maat vievät toisilleen tavaraa 100 mk arvosta. Tämän ulkomaankaupan jälkeen kummankin maan kauppatase näyttää 10 markan vajauksella, sillä kumpikin maa sai viennistään 100 mk mutta joutui maksamaan tuonnistaan 110 mk. Tuonti cif sisältää kuljetuskustannukset, mutta vienti fob ei niitä sisällä. Jos lisäksi oletetaan että kummastakin maasta vienti tapahtui oman maan laivalla, voi kumpikin maa kirjata maksutaseeseensa tuloja 10 mk kuljetuspalveluksista. Tämän jälkeen molempien maiden maksutase on tasapainossa. Tästä nähdään siis, ettei pelkkä tavaratuonnin alijäämäisyys vielä suinkaan merkitse maksutaseen alijäämäisyyttä ja valuuttavarannon pienentymistä. Itse asiassa maksutase onkin aina tasapainossa, sillä liiketoimien ylijäämä tai alijäämä rahoitetaan rahoituspääoman nettoviennillä tai nettotuonnilla.

Maksutase on aina tasapainossa

6.1 MIKSI KÄYMMME ULKOMAANKAUPPAA

Miksi Suomesta kannattaa viedä paperia Englantiin ja Englannista tuoda autoja Suomeen? Miksi ei ole päinvastoin? Miksi ei Englannista tuoda paperia Suomeen ja Suomesta viedä autoja Englantiin? Kuka hyvänsä ilman taloudellista koulutustakin pystyy helposti osoittamaan jälkimmäisen vaihtoehdon järjettömyyden.

TUOTANTOMAHDOLLISUUKSIEN ERILAISUUS

Englannilla on vanhat perinteet teollisuusmaana, metalliteollisuuden raaka-ainetta ja polttoaineita saadaan omasta maasta, konerakennustekniikka on siellä pitemmälle kehittynyt kuin Suomessa. Sen sijaan Englannissa ei ole paperinvalmistukseen sopivaa raaka-ainetta eli havupuumetsiä. Suomella taas on metsiensä turvin luonnolliset edellytykset paperinvalmistukselle, mutta meillä on niukalti metalliteollisuuden raaka-aineita ja käyttövoimaa. Ja ennen kaikkea tuotannon perustana olevat kotimaan markkinat ovat pienet niin monimutkaisen ja massatuotantoon perustuvan hyödykkeen kuin auton valmistamiselle. Tämän vuoksi Suomen kannattaa erikoistua paperiin ja vaihtaa se autoihin, joita Englanti pystyy tuottamaan edullisemmin.

Näin kummankin maan luonnolliset edellytykset määräävät sen mitä kannattaa viedä ja mitä tuoda.

Epäilemättä Englannissakin pystyttäisiin tuottamaan koko oma tarve paperia ja jouduttaisiinkin tuottamaan ellei ulkomaankauppaa käytäisi. Samoin Suomessa jouduttaisiin tuottamaan autoja, ellei niitä voitaisi ostaa ulkomailta. Metsänviljelyn kustannukset Englannissa, missä maan käyttö muihin tarkoituksiin on edullisempaa, olisivat ehkä moninkertaiset verrattuna kustannuksiin Suomessa. Vastaavasti olisivat autotuotannon kustannukset Suomessa huomattavasti korkeammat kuin Englannissa.

SUURTUOTANNON EDUT JA ULKOMAANKAUPPA

Suurtuotannon edut merkitsevät myös, että vaikka mitään suhteellisia eroja maiden välillä ei olisiakaan, niiden silti kannattaa erikoistua tuottamaan jompaa kumpaa kahdesta tuotteesta suuressa mittakaavassa ja vaihtaa sitä toisen maan

Luonnonvarat määräävät, mitä kannattaa tuoda ja viedä.

Voitaisinko Suomessa tuottaa banaaneja?

Molemmat maat voisivat tuottaa samoilla kustannuksilla molempia hyödykkeitä, mutta sitteinkin saattaisi erikoistuminen kannattaa.

erikoistutteeeseen, joka sekä on voitu tuottaa suurtuotannon etujen avulla entistä pienemmin kustannuksin. Näin molemmat maat hyötyvät suurtuotannosta. Suurtuotannon edut ja erikoistuminen ovat ne syyt, joiden takia tullimuureja nykyään puretaan maiden välillä. Tältä perustalta ovat syntyneet sekä EFTA että EEC kuten myös muut taloudelliset liittoutumat.

6.2 RAHATALOUTEMME PERUSTA

Vuoden aikana kansantaloudessa tuotettujen hyödykkeiden ja palvelusten samoin kuin niiden tuottamiseksi välttämättömien tuotantontekijäkorvausten maksamiseksi käytettävissä oleva rahamäärä on rajoitettu. Seteli käytetään vuoden kuluessa useammin kuin kerran palkkatulon maksamiseen kuluttajalle ja myyntitulon maksamiseen tuottajalle. Mitä raha oikeastaan on? Mihin sitä käytetään? Montako kertaa seteli sitten käytetään kansantulon maksamiseen? Mitkä tekijät rajoittavat rahan määrää kansantaloudessa?

RAHAN TARJONTA

Mitä raha on? Jokapäiväisessä käytössä on kolmenlaista rahaa: vaihtorahaa eli kolikoita, seteleitä ja shekkejä. Näillä kaikillahan voidaan maksuja laillisesti suorittaa.

1. **Kolikot.** Rahan historian alussa kolikot olivat alnoa rahan laji. Kolikon arvo oli siinä mielessä todellinen, että mikä hyvänsä kolikon painoinen kulta- tai hopeakimpale oli juuri kolikon hintainen. Kuka hyvänsä voi lyöttää omistamastaan jalometallista käypiä kolikoita. Nykyään kultaraha on kokonaan pois käytöstä ja yleisesti käytössä olevien hopearahojen — muista kolikoista puhumattakaan — arvo on metallina huomattavasti alhaisempi kuin mitä kolikkoon on merkitty. Kolikoiden osuus rahan kokonaismäärästä on, kuten taulukosta 6.2 käy selville, varsin vähäinen.

2. **Setelit** — olivat alkuaan kuitteja, joita vastaan ne antanut pankkiiri sitoutui milloin hyvänsä luovuttamaan setelissä ilmoitetun määrän kultaa. Vähitellen setelinanto-oikeus kuten rahanlyöntioikeuskin siirtyi valtion valvonnalle keskuspankille ja setelien lunastusvelvollisuus menetti merkityksensä. Kolikot ja setelit yhdessä muodostavat käteisrahan. Osa käteisrahan kokonaismäärästä on pankkien kassoissa eikä niin

ollen ole yleisön käytettävissä maksuihin (taulukko T6.2). Niukkuus rahan tarjonnassa on rahan arvon välttämätön edellytys. Jos rahaa olisi rajattomasti saatavissa, sitä hankittaisiin niin paljon, että kaikki hinnat olisivat pian 'tähtitieteellisisä luvuissa'. Historiassa on muutamia hyperinflaatiotapauksia, jolloin rahan arvo on romahdusmaisesti laskenut niin alas, että vähäisiin päivittäisiin elintarvikkeisiin kuluttaja on tarvinnut matkalaukullisen seteleitä. Sodanjälkeisessä Saksassa setelit täysin menettivät arvonsa ja maksuvälineenä käytettiin mieluummin savukkeita kuin seteleitä. Suomessa rahamäärää säännöstelee hallitus yhdessä Suomen Pankin kanssa.

3. **Pankkirahaa** ovat shekkittilit. On käytännöllisesti katsoen samantekevää onko taskussamme seteleitä vai shekkiviikko. Käteisraha ja shekki kelpaavat yhtä hyvin maksuksi. Shekin on sen liikkeelle laskenut pankki velvollinen esittäessään lunnastamaan käteisrahalla. Koska pankki maksaa shekistä, meidän kaikki liikeyritykset hyväksyvät shekin maksuna. Tämän vuoksi shekkiä voidaan pitää rahana yhtä hyvin kuin seteliäkin. Ransaat puolet kansantalouden käytettävissä olevista maksuvälineistä onkin shekkittileinä liikepankeissa, säästöpankeissa ja osuuskassoissa. Eräissä maissa shekkittilien osuus kokonaisrahamäärästä on huomattavasti suurempi kuin Suomessa, esim. Yhdysvalloissa n. 80 %.

	mrd mk
Kolikot	3
Setelit	3.5
Käteisraha	3.8
Pankkien kassoissa	—3
Käteisrahaa yleisöllä	3.5
Shekki- ja siirtotilit	8.0
Rahan kokonaistarjonta	11.5
Talletustilit	48.4

T6.2 Rahan tarjonta 78-12-30

4. **Lähiraha.** Itse asiassa myös hallussamme olevat talletus- ja säästötilit ovat käytettävissämme — ainakin tiettyyn ylärajaan saakka— suorittaessamme päivittäisiä maksuja. Tämän vuoksi nekin voitaisiin lukea kuuluviksi kansantalouden käytettävissä olevaan rahamäärään. Säästö- ja talletustilejä nimitetään tavallisesti lähirahaksi. Vaikka kaikki raha ja lähiraha olisi käytettävissä pystyttäisiin kerralla maksamaan vähemmän kuin puolet kuluttajien vuoden aikana saamasta kansantulosta.

Säästötillillä ja karttuvalta talletustilitililtä saadun nostaa 3.000 mk/kk.

RAHAN KYSYNNÄN MOTIIVIT

1. **Raha vaihdon välineenä.** Kuluttaja vaihtaa työnsä rahaan ja hankkii tarvitsemiaan hyödykkeitä rahalla. Yritys myy tuotteensa rahaa vastaan ja ostaa rahalla tuotannonkijöitä. Elämä olisi hankalaa, jos saisimme palkkamme yksinomaan luontaisuuksina ja yrittäisimme niiltä keskenämme vaihdellen saada muita kuin itse tuottamiemme hyödykkeitä.
2. **Raha varokeinona äkillisiä menoja varten.** Kuluttaja pitää hallussaan rahaa paitsi säännöllisesti toistuvia päivittäisiä menojaan, myös odottamattomia äkillisiä menoja varten.
3. **Havittelu.** Kenellä on rahaa hallussaan hän voi tarttua edulliseen tilaisuuteen ja tehdä hyviä kauppia, ostaa hyödykkeitä tal arvapapereita edullisesti. Yrittäjä tarvitsee rahaa myös sen varalta, että saatavat viivästyvät.

RAHAN TEHTÄVÄT

1. **Raha tilinpitoyksikkönä.** Hinnat ilmeisemmä rahana ja siten saatamme erilaiset hyödykkeet yhteismittailisiksi. Hyödykkeiden hinnat ilmaistaan rahayksikkönä ja maksuja voidaan suorittaa pelkinä tiliisiirtoina ilman että rahaa lainkaan käytetään. Myös tilinpito tulevista ja menneistä maksusitoumuksista suoritetaan rahana.
2. **Raha arvon säilyttäjänä.** Ainakin osa omaisuudesta voidaan säilyttää rahana. Jos hyödykkeiden hinnat laskevat, saa omaisuutensa rahana säilyttäjää esim. 100 mk:lla hintojen laskun jälkeen enemmän hyödykkeitä kuin hän olisi saanut ostaneensa nämä hyödykkeet ennen hintojen laskua. Hintojen jatkuvasti noustessa on omaisuuden rahana pitäminen epäedullista.

Inflaatio vähentää rahan arvoa omaisuutensa.

RAHAMÄÄRÄN SÄÄTELY

Mitkä tekijät sitten rajoittavat rahan määrää kansantaloudessa? Edellä jo todettiin, että rahamäärän säännöstely on hallituksen ja Suomen Pankin tehtävänä. Millä perusteella ja millä keinoilla ne tämän tehtävänsä suorittavat?

1. **Pankkirahan** säännöstely tapahtuu talouspolitiikan vaatimusten mukaan diskonttokorkoa ja kassavarantomääräyksiä muuttamalla. Kun valtiolta haluaa elvyttää talouselämän toimintaa ja lisätä pankkirahan määrää, se alentaa diskonttokorkoa eli sitä korkoa, joka pankkien on maksettava Suomen Pankille rahan saamiseksi lyhytaikaisia velkasitoumuksia vastaan. Samanaikaisesti saatetaan myös sopia pankkien kanssa kassavarantoprosentin alentamisesta. Tämä tarkoittaa sitä että pankit voivat lisätä pankkirahan määrää suhteessa kassoihinsa olevaan setelistön ja vaihtorahan määrään. Jos on olemassa vaara että kysyntä ylittää tarjonnan ja talouselämässä tapahtuu ns. ylikuumenemista, voidaan erikseen pääomanmuodostuskysyntää hillitä kiristämällä pankkirahan määrään vaikuttavia ehtoja.

2. **Käteisrahan** säännöstely tapahtuu osaksi automaattisesti osaksi Suomen Pankin ja hallituksen harkinnan mukaan. Kallalla liikkeellä olevalla setelistöllä on Suomen Pankissa kate (Taulukko T6.3)

Varsinainen kate	mrd mk	Setelistö	mrd mk
Kulta	.2	Setelistö liik- keellä	3.5
Erityisnosto- oikeus	.3	Vaadittaessa maksettavat si- toumukset	.1 3.6
IMF varanto	.2		
Ulkom. valuutat .	3.6		
Ulkomaiset arvo- paperit	.4 4.7		
Ylimääräinen kate			
Kotim. vekselit .	1.0	Käyttämätön setelinantotavara .	2.1
joista käytt.oik. .	1.5		
Setelinantot-oikeus	5.7	Setelinantot-oikeus	5.7

T6.3 Setelistö ja sen kate 78-12-31

Setelistöä lisätään ja vähennetään automaattisesti sen mukaan kuinka varsinainen setelinkate lisääntyy tai vähenee. Varsinaisen setelikatteen muodostavat kulta, erityisnosto-oikeudet kansainvälisen valuuttarahaston tileiltä ja ulkomaanvaluutta sekä ulkomaiset vekselit ja obligaatit. Sitä mu-
kaa kuin näitä kertyy lisää Suomen Pankkiin, se voi lisätä setelistöä. Näin valuuttavaramnolla on merkitystä paitsi tuon-
nin myös kotimaisen tuotannon rahoituksen kannalta. Kun
tuonti on pitkän aikaa suurempi kuin vienti, valuuttavaranto
pienenee ja samanaikaisesti liikkeellä oleva rahamäärä pie-
nenee, tuotanto joutuu rahoitusvaikeuksiin. Ylimääräisen set-
elinkatteen lisääntyminen ei automaattisesti merkitse sete-
listön lisääntymistä. Ylimääräistä setelinkatetta on Suomen
Pankilla oikeus käyttää vain tiettyyn eduskunnan vahvista-
maan ylärajaan saakka.

Paitsi varsinainen setelistö, myös Suomen Pankin vaadittaessa maksettavat sitoumukset ja rahalaitoksille myöntämä
shekkiluotto ovat sidotut katemääräyksiin. Tämä on luonno-
lista, sillä nämähän ovat velkojan vaatimuksesta milloin hy-
vänsä muutettavissa setelirahaksi. Käyttämätön osa setelin-
anto-oikeudesta muodostaa Suomen Pankille liikkuvanvaran,
jonka turvin se voi talouspolitiikan vaatimusten mukaan har-
kinnanvaraisesti vaikuttaa talouselämän toimintaan.

Kertauskysymyksiä

1. Millaisiksi arvelot luonnonvarojen, pääoman ja työvoiman suhteen eri tavoin varustettujen Euroopan, Amerikan ja kehitysmaiden välisen kaupan muodostuvan? Mistä Euroopasta kannattaa viedä kehitysmaihin ja mitä sieltä tuoda? Entä Eurooppa ja Amerikka? Miten runsain pääoma-
varoin varustettu Amerikka voi hyötyä runsain luonnonvaroin varus-
tujen kehitysmaiden kanssa käytävästä kaupasta?
2. Kerrotaan, että vasenkätisille tarkoitettun korkinruuvien valmistaminen on käynyt kannattavaksi Ruotsissa sen jälkeen kun EFTA on poistanut tullimuurit Ruotsin ja muiden EFTA-maiden välillä. Mistä tämä todennäköi-
sesti johtuu?
3. Selvitä rahan lajit ja eroja niiden käyttövalmiudessa maksujen suori-
tamiseksi.
4. Mihin tarkoituksiin rahaa käytetään? Mikä on tärkein syy, jonka vuoksi
lste pidit rahaa taskussasi?
5. Miten pankkirahan määrään voidaan vaikuttaa? Kenen tehtävänä on val-
voo pankkirahan määrää Suomessa?
6. Mikä on ulkomaankaupan ja setelistön määrän välinen yhteys? Mistä
muodostuvat varsinainen setelinkate ja ylimääräinen setelinkate?

Valuuttavaranto
riippuu maksu-
tasasta.

7 TALOUDELLISET VAIHTELUT JA KASVU

Riittävä taloudellinen toimeentulo on henkilön kulttuurin edellytys.

Suhdannevaihteluiden tasoitaminen = talouspolitiikka vuosikauden alkupuoliskolla.

Nykyään kasvu on talouspolitiikan tärkein päämäärä.

Kansakunnan talous on sen kulttuurin perusta. Vain riittävien taloudellisten edellytysten turvin on mahdollisuus kehittää henkisiä arvoja, tieteitä ja taiteita. Taloudellisella perustalla lepää myös nykyaikainen sosiaalipolitiikka, jonka tarkoituksena on taata yhteiskunnallinen turvallisuus ja riittävät toimeentuloodellytykset kaikille yhteiskunnan jäsenille sekä tasoittaa rikkaan ja köyhän välistä eroa.

Tuotannon tasainen kasvu on kansantalouden kehityksen mitta. Kokonaiskysynnässä ja kokonaistarjonnassa sekä niiden osissa tapahtuu kuitenkin vaihtelua kuukaudesta toiseen ja vuodesta toiseen. Ennen toista maailmansotaa näiden vaihteluiden tasoitaminen oli talouspolitiikan tärkein päämäärä. Nykyään monet asiantuntijat ovat sitä mieltä, että ihminen on pääsemässä taloudellisten vaihteluiden herraksi samaan tapaan kuin hän on päässyt luonnonvoimien herraksi. Tässä luvussa tarkastellaan näitä **vaihteluita ja niiden syitä**.

Kahdesta suuresta talouspolitiikan päämäärästä suhdannevaihtelujen tasoitaminen on siirtynyt taka-alalle ja **taloudellinen kasvu** on muuttunut tärkeimmäksi päämääräksi. Mitä on taloudellinen kasvu? Miten sitä voidaan mitata? Milloin voidaan sanoa elintason kohonneen? Lopuksi tarkastellaan näitä kysymyksiä ja eräitä vaikeuksia, joita talouspolitiikan keskeään osaksi ristiriitaisten päämäärien toteuttamisessa saat-
taa syntyä.

7.1 TALOUDELLISET VAIHTELUT

Esimerkiksi Suomen teollisuustuotantoa kuvaavissa lukusarjoissa on havaittavissa seuraavat säännönmukaisuudet (kuvio K7.1):

1. **Kehityksen pääsuunta eli trendi.** Trendi kuvaa teollisuustuotannon kasvua pitkällä tähtäyksellä. Viimeisten 10–15 vuoden aikana Suomen teollisuustuotannon kasvu on ollut keskimäärin 6 % vuodessa. Tärkeimmät trendiin vaikuttavat tekijät ovat väestön kasvu, tekniikan kehitys ja kansantalouden rakenteessa tapahtuvat muutokset.

2. **Suhdannevaihtelu.** Teollisuustuotanto ja erikoisesti sen kestokulutushyödykkeitä ja tuotannollista pääomaa valmistava osa heilahtelee aaltomaisesti trendin nolemmin puolin säännöllisin muutaman vuoden pituisin jaksoin.

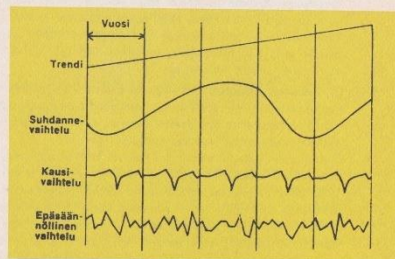
Suomen teollisuustuotannossa on viimeisten viidentoista vuoden aikana ollut yksi selvä suhdanneaalto. Se alkoi vuoden 1953 alkupuoliskolla, kun Korean sodan aiheuttama korkea suhdanne oli päättynyt. Huippunsa tämä suhdanneaalto saavutti vuoden 1955 loppupuoliskolla, jolloin alkoi lasku. Tämä laskukausi päättyi, kun vuoden 1957 syksyllä suoritettun devalvoinnin vaikutukset alkoivat tuntua talouselämässä seuraavan vuoden syksyllä. Tämän aallon pituus oli 5½ vuotta, mikä onkin varsin tavallinen suhdanneaallon pituus. Viimeisin aallonpohja saavutettiin vuoden 1968 aikana, jolloin tuotanto kääntyi jälleen nousuun.

3. **Kausivaihtelu.** Kolmas teollisuuden tuotantoluvuissa havaittava säännönmukaisuus on kausivaihtelu, joka toistuu vuodesta toiseen samanlaisena. Suomen teollisuustuotannon kausivaihtelu on kuviossa K7.1 esitetyn kaltainen. Kahden ensimmäisen kuukauden tuotantoluvut pysyvät säännöllisesti vuodesta toiseen vuoden keskiarvon tasolla. Maaliskuusta toukokuuhun tuotanto on keskimääräistä jonkin verran korkeampi. Kesällä tapahtuu kesälomien takia lasku niin että heinäkuussa tuotanto on vuoden keskiarvoa 20–25 % alhaisempi. Elokuussa saavutetaan normaalitytönsä nousu jatkuu lievästi marraskuuhun saakka. Joulukuussa on lievää lasku. Selvä kevätseisäkö ja selvä syysseisäkö näkyvät kuvion K7.1 kausivaihtelukuvassa.

4. **Epäsäännöllinen vaihtelu.** Se mitä jää jäljelle, kun trendi,

Suhdanneaalto
1953–1958.

suhdannevaihtelu ja kausivaihtelu on otettu huomioon, on epäsäännöllistä vaihtelua. Epäsäännöllistä vaihtelua ei pystytä laskelmissa ottamaan huomioon etukäteen. Periaatteessa epäsäännöllistä vaihtelua voi yhtä suurella todennäköisyydellä tapahtua keskiarvon yllä ja alia. Sitä saattavat aiheuttaa sellaiset tekijät kuin lakot, poikkeuksellisen suotuisat tai epäsuotuisat sääolosuhteet tai muut luonnonmullistukset.

K7.1 Taloudellisen vaihtelun lajit

resonanssi =
äänen aiheuttama
värähtely.

Taloudelliset vaihtelut ja erityisesti suhdannevaihtelu on samantapainen ilmiö kuin television katselijalle tuttu resonanssi. Jokainen on varmaan joskus televisiota katsolessaan huomannut kuinka tietyn korkeuinen ääni aiheuttaa voimakkaan resonanssin vastaanottimessa. Joskus jotkin esineet huoneessa saattavat yhtyä tähän ja muodostaa lisäkaikupohjaa. Kristallikruunu saattaa todella kiliästä määrätyn korkeuinen äänen vaikutuksesta. Tämä resonanssi-ilmiö tapahtuu ulkoisten ja sisäisten tekijöiden yhteisvaikutuksesta. Määrätyn korkeuinen ääni, joka kohtaa esineen, on ulkoinen tekijä. Resonanssi taas on värinää, joka johtuu esineen sisäisistä jännityksistä, esineen rakenteesta. Samoin talouselämä vastaa sisäisin muutoksien sen ulkopuolisissa tekijöissä tapahtuviin muutoksiin.

Suhdannevaihteluiden tärkeimpiä ulkoisia syitä ovat sodat, poliittiset tapahtumat, tieteen ja teknikan uudet saavutukset, uusien luonnonvarojen löytyminen, väestön kasvu ja suuret muuttoliikkeet. Nämä tekijät vaikuttavat talouselämään ulkopuolisina tekijöinä.

Esimerkiksi sellaisten uusien keksintöjen kuten rautateiden, sähkövoiman, polttomootorin laaja käyttöönotto on tapahtunut kaikissa teollisuusmaissa suunnilleen samoihin aikoihin ja suhteellisen nopeasti. Näistä suurista keksinnöistä on aiheutunut pitkiä 30–70 vuotta kestäviä suhdannealtoja. Kun keksintö on tullut yleisesti käyttöön ja muuttunut yhteiskunnan pääomaksi, sen uusi tarve pienenee ja valmistus hidastuu. Näin syntyy laskusuhdanne.

Väestön kasvussa on tihtentymä määrätyn välilajoin. Asunto-
tuotannon on todettu vilkastuvan suurten ikäluokkien tullessa
perheenperustamisikään. Näiden asuntojen uusiminen aiheut-
taa uuden korkeasuhdanteen rakennusteollisuudessa 15–25
vuoden kuluttua.

Kotitalouskoneiden ja autojen sekä niiden valmistamiseen
tarvittavien koneiden ja laitteiden käyttöikä on ehkä 5–10
vuotta. Jos näiden kysyntä ruuhkautuu tiettyihin vuosiin, on
odotettavissa, että uusi ruuhkautuminen sattuu käyttöiän pi-
tuaisen ajan päähän edellisestä ruuhkautumasta. Näin ulko-
puolisessa tekijässä tapahtunut muutos aiheuttaa muutoksia
kulutuskysynnässä, pääomanmuodostuksessa ja sitä kautta
tuotannossa, siis talouselämän sisäisissä tekijöissä.

Pitkät aallot.

Rakennusteolli-
suuden aallot.Kestokulutus-
hyödykkeet.

7.2 ELINTASO JA TALOUDELLINEN KASVU

Jos niin monisärmäistä ilmiötä kuin elintasoa ja taloudellista kasvua on ilmaistava yhdellä ainoalla luvulla, on **reaalinen kansantuotos** (brutto tai netto) ehkä paras **elintason ja kasvun ilmaisija**. Pelkkä bruttokansantuotos ei kuitenkaan kerro kaikkea kasvusta. Ainakin seuraavilla lisänsäköhdoilla on merkitystä.

1. Joihinkin tarkoituksiin, esim. saman kansantalouden kehityksen kuvaajana tai valtioidenvälisen yleisen taloudellisen **potentiaal**in kuvaajana bruttokansantuotos saattaa olla riittävä. Mutta mikäli halutaan verrata kansalaisten hyvinvointiin

BKT elintason ja
kasvun mittana.

BKT/asukas.

tasoa, on **bruttokansantuotos henkeä kohti** elintason ja taloudellisen kasvun oikea mitta.

2. **Vapaa-aika** on eräs elämän arvokkaimmista hyödykkeistä, mutta se ei näy lainkaan kansantuotosluvuissa. Kuitenkin on selvää, että kahdesta maasta, joilla on sama bruttokansantuotos henkeä kohti se on kehittyneempi, joka saa tämän aikaan lyhyemmällä työviikolla, pitemmillä lomilla tai alhaisemmallä eläkeiällä.

3. Pelkkää bruttokansantuotoksen kasvua, jos kaikki koituu suurituloisen kansanosan hyväksi, eivät monet pitäisi minään parannuksena. Nykyisin pyritään kasvuun, joka pikemminkin **kaventaa tuloeroja** kuin niitä lisää.

4. Tavaroiden ja palvelusten **laadussa tapahtunut paraneminen** ei ehkä myöskään näy bruttokansantuotoksessa ja hintatasossa.

5. Rahan mittana ei voi tavoittaa monia inhimillisen hyvinvoinnin **henkisiä ja ei-taloudellisia** arvoja, jotka kuitenkin ratkaisevasti vaikuttavat elintasomme ja siinä tapahtuvaan kehitykseen. Bruttokansantuotoksessa näkyvän hyvinvoinnin hintana saattaa jopa olla elinympäristömme saastumisesta johtuva pahoinvointi.

Miten kasvua voidaan edistää? Kuten neljännessä luvussa tuotannon ja tuotantontekijäin välisiä riippuvaisuussuhteita selvitellessä kävi ilmi, (1) väestön ja luonnonvarojen laatu ja määrä, (2) tuotannollisen pääoman määrä ja (3) teknillisen tiedon taso ovat tärkeimmät tuotannon määrään vaikuttavat tekijät. Nämä ovat myös taloudellisen kasvun osat. Miten näihin tekijöihin voidaan vaikuttaa kasvun ylläpitämiseksi ja jos mahdollista kiihdyttämiseksi?

Onko kulutuksen, pääomanmuodostuksen ja julkisen kysynnän lisääntymistä inflaation ehkäisemiseksi hillittävä, vai kaiten jouduttaisiin tinkimään korkeimmasta mahdollisesta työllisyydestä? Vai onko kysyntää rohkaistava ja pyrittävä korkeimpaan mahdolliseen työllisyyteen vaikka se toisinkin tullessaan jatkuvaa inflatorista hintojen ja palkkojen nousua? Helppoa vastausta ei ole, mutta tärkeimmät vaihtoehdot ovat kiteytettävissä seuraavaan neljään näkökohtaan?

1. **Vakaa hintataso mihin hintaan hyvänsä.** Tämän näkökohdan puoltajat ovat sitä mieltä, että vakaa hintataso sinänsä

on niin tärkeä tavoite, että siitä ei voida tinkiä edes korkeamman työllisyyden tai kasvun kustannuksella. Itse asiassa tämän kannan puolestapuhujat ovat sitä mieltä, että **pitkällä tähtäyksellä** vakaa hintataso, täystyöllisyys ja kasvu eivät ole ristiriitaisia päämääriä. He väittävät, että inflaatio tänään merkitsee laskukautta huomenna. He väittävät, että tuotantotoiminta voi tapahtua tehokkaasti vain hintatason pysyessä vakana. He väittävät myös, että pienekin inflaation sietäminen lopulta johtaa hiipivän inflaation muuttumiseen hökkääväksi, hökkäävän laukkaavaksi ja laukan ryöstäytymiseen hillittömäksi hyperinflaatioksi. Miksi annettaisiin koko prosessin edes alkaa? Miksi emme uhraisi hiukan nykyisestä mahdollisesta tuotannosta ja työllisyydestä saadaksemme tulevaisuudessa nauttia häiriintymättömästä kasvusta ja työllisyyden tasosta?

2. **Kasvu mihin hintaan hyvänsä.** Jotkut ovat sitä mieltä, että täystyöllisyys ja kasvu ovat mahdolliset ilman että hintojen nousua tarvitsee tapahtua. He uskovat, että tuotannon kasvu merkitsee hintojen pyrkimystä laskuun. Koska palkkojen on voitava nousta säännöllisesti määrätillä prosentilla, tuotavuuden kasvu tekee kohtuulliset palkankorotukset mahdollisiksi ilman että niiden tarvitsee näkyä hinnankorotuksissa. Tuotantokapasiteetin ollessa täyskäytössä tuotannon yksikkökustannukset ovat alhaiset ja hintoja voidaan pitää alhaalla ilman että yrittäjien tulot alenevat. Tämän kannan edustajat uhrasivat tarpeen vaatiessa vakaa hintataso lyhyellä tähtäyksellä tulevan kasvun ja hintojen vakana pysymisen hyväksi.

3. **Kompromissi vakaa hintatason ja kasvun välillä.** Monet, ehkä useimmat asiantuntijat ovat nykyisin valmiit tekemään myönnytyksiä molempien edellä esitettyjen näkökantojen suhteen. He ovat sitä mieltä, että ehdottoman vakaa hintataso voi olla haitaksi korkealle työllisyydelle ja kasvuille. Uskotaan, että olisi välttämätöntä pitää talouselämää osittain tyhjäkäynnillä, jotta hintojen nousu saataisiin kokonaan pois teteuksi. Tästä johtuu, että työllisyyden kasvun pitämisen ehdottomissa ylärajoissaan aiheuttaisi jännityksiä, joiden takia kuitenkin jouduttaisiin tekemään kompromisseja päämäärien suhteen. Toisaalta näyttää olevan välttämätöntä sietää edelleenkin kohtuullista hintojen nousua mieluummin kuin uhrata taloudellinen kasvu ja työllisyyden korkea aste. Viimeaikai-

Vakaan hintatason hinta.

Suurtuotannon edut.

Pieni inflaatio, kasvu ja korkea työllisyys.

väestö
pääoma
tieto

Korkea kulutustaso
ja täystyöllisyys
vai vakaa
hintataso?

Tuottavuus tulo-
politiikan
perustana.

nen kehitys on osoittanut ettei hiipivä inflaatio suinkaan välttämättä muutu hölökkäsi, laukaksi jne.

4. **Tulopolitiikka.** Vaaditaan paljon tutkimustyötä, jotta saataisiin selville, mitä muutoksia voidaan tehdä inflaation pitämiseksi mahdollisimman pienenä. Palkkapäätöksissä on voitava ottaa huomioon tuottavuuden kehitys siten, että palkkatason yleinen nousu ei ole suurempi kuin tuottavuuden nousu koko kansantaloudessa. Kuitenkin kullakin alalla palkankorotukset on voitava irroittaa oman alan tuottavuuden kehityksestä siten että niillä aloilla, joilla tuottavuuden nousu on keskimääräistä korkeampi, osa tuottavuuden noususta on siirrettävä kuluttajille hinnanalennuksina. Niillä aloilla, joilla tuottavuuden nousu on keskimääräistä vähäisempää, hintoja on korotettava. Poikkeamat yleisestä palkankorotuslinjasta olisi sallittava vain siinä tapauksessa, että kasvavalle tuotannonalalle halutaan houkutella lisää työvoimaa ja että syrjään väistynyt teollisuudenala tytyy keskimääräistä pienempiin palkankorotuksiin työvoiman poissiirtymisen helpottamiseksi.

Kertauskysymyksiä

1. Mitkä ovat neljä tärkeintä taloudellisten vaihteluiden taitia?
2. Piirrä summittainen kuvio tekstissä annettujen tietojen perusteella viimeisten viidentoista vuoden suhdannekehityksestä Suomen teollisuustuotannossa.
3. Mitkä aloilla arvellet kesäkauden olevan talvikautta vilkkaamman? Entä mitkä ovat tyypillisiä talvikauden aloja?
4. Laadi luettelo suhdannevaihteluiden tärkeimmistä ulkoisista syistä.
5. Suhdanneaaltojen pituus eri aloilla. Mikä selkkä eniten vaikuttaa suhdanneaaltojen pituuteen?
6. Millä elintasoa mitataan? Mitkä ovat tärkeimmät elintasoon vaikuttavat tekijät, joita ei voida mitata?
7. Mitkä ovat kasvun perustekijät? Etsi kohdasta 4.1 näissä tapahtuvien muutosten vaikutusta tuotannon määrään kuvaavat tiedot.
8. Mitkä neljä vaihtoehtola ratkaisua ovat olemassa inflaation ja täydyllisyyden ristiriitaisten päämäärien sovittamiseksi?
9. Mikä on se linja, jota noudatetaan palkankorotuksilla ei aiheuteta inflatorista hintakehitystä?